

**ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINDA OSMANLI TARİHİ
KONULARININ ÖĞRETİMİ (1950-1980)**

Muhammet Savaş Yılmaz

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ARALIK, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Muhammet Savaş

Soyadı : Yılmaz

Bölümü : Tarih Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı: Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihi Konularının Öğretimi
(1950-1980)

İngilizce Adı: Ottoman History Teaching In Secondary School History Course Books
(1950-1980)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Muhammet Savaş YILMAZ

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Muhammet Savaş YILMAZ tarafından hazırlanan “Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihi Konularının Öğretimi (1950-1980)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Togay Seçkin BİRBUDAK

(Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Başkan: Prof. Dr. Necdet HAYTA

(Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Üye: Doç. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ

(Tarih, AHBVÜ)

.....

Tez Savunma Tarihi: 23/12/2019

Bu tezin Tarih Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca emeğini ve desteğini üzerimden esirgemeyen Danışmanım Doç. Dr. Togay Seçkin BİRBUDAK'a, yüksek lisans eğitimi konusunda teşvikleri ile yol gösteren Daire Başkanım Recep SARIİPEK ve Prof. Dr. Mustafa SAFRAN'a, çalışmalarım sırasında en büyük motivasyon kaynağım olan annem Remziye YILMAZ'a şükranlarımı sunarım.

ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINDA OSMANLI TARİHİ KONULARININ ÖĞRETİMİ (1950-1980)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Muhammet Savaş YILMAZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Aralık, 2019

ÖZ

Tarih dersleri “vatandaş yetiştirme” kabiliyeti nedeniyle ülkemizde ve dünyada yönetimler tarafından önemsiz dersler arasında yer almaktadır. Ancak gerek yetiştirilmek istenen vatandaş profilinin değişmesi gerekse eğitim bilimlerinde ortaya çıkan yeni gelişmeler zaman içerisinde dersin içeriğinde ve sunumunda bir takım farklılıkların meydana gelmesine neden olmuştur. Tarih dersleri yukarıda belirtilen önemi ve değişkenliği nedeniyle uzun yıllar eleştirilerin odağı olmaktan kurtulamamıştır. Yaşanan değişimin somut yansıması konumunda olan tarih ders kitapları da bu eleştirilerden payını almıştır. Bu kapsamda öğretim programlarının “ne öğreteceğiz” ve “nasıl öğreteceğiz” sorularına cevabı konumunda olan tarih ders kitaplarının incelenmesi süreç içerisinde değişiminin gözlemlenebilmesi adına önemlidir. Araştırma kapsamında 1950 ile 1980 yılları arasında Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca okutulması uygun bulunan tarih ders kitaplarında Osmanlı tarihi konuları, ders kitaplarında içeriği ve sunumu etkileyen unsurlardan; Milliyetçilik- Küreselleşme kavramları, değerler eğitimi, konuların sunum sırası, tarihsel

düşünme becerileri, kullanılan dil, ölçme ve değerlendirme başlıkları altında incelenmiştir. Çalışmanın sonunda ders kitaplarının içeriğinde yaşanan değişimin siyasi iktidarda meydana gelen değişimlerden ve eğitim bilimlerindeki gelişmelerden daha çok yazarlar arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı, tarih ders kitaplarının öğretim materyali olmaktan öte tarih bilimine ait kitap özelliği taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Tarih Ders Kitapları, Demokrat Parti Dönemi, Eğitim Politikaları, Öğretim Programları, Konuların Sunumu

Sayfa Adedi : 112

Danışman : Doç. Dr. Togay Seçkin BİRBUDAK

**OTTOMAN HISTORY TEACHING IN SECONDARY SCHOOL
HISTORY COURSE BOOKS (1950-1980)**

(M.S. Thesis)

Muhammet Savaş YILMAZ

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

December, 2019

ABSTRACT

Due to the ability of “raising citizens” history courses are among the courses that are considered important by the administrations in our country and in the world. However, both the change in the citizen profile and the new developments in educational sciences have led to some differences in the content and presentation of the course over time. History lessons could not be the focus of criticism for many years due to the importance and variability mentioned above. History textbooks, the concrete reflection of the change, took their share of these criticisms. Hence, examining the history textbooks which are the answers of the teaching programs to “what we will teach” and “how to teach” questions are seen as important for observing the change in the process. Within the scope of the research, Ottoman history subjects were examined on the factors affecting content and presentation under the following headings in the history textbooks that were deemed appropriate to be taught by the Board of Education between 1950 and 1980: Nationalism-Globalization concepts, values

education, presentation order of subjects, historical thinking skills, language used, measurement and evaluation. As a result of the research it is concluded that the changes in the content of the textbooks were caused by the differences between the authors rather than the changes in the political power and the developments in the educational sciences. In this context it is concluded also that history textbooks are books of historical science rather than teaching materials.

Key Words: History Textbooks, Democratic Party Era, Educational Policies, Curriculum, Presentation of Topics

Page Number:112

Supervisor : Assoc. Prof.Dr. Togay Seçkin BİRBUDAK

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	iii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu	2
Problem Cümlesi.....	6
Alt Problem Cümleleri	6
Çalışmanın Amacı.....	6
Araştırmanın Önemi.....	7
Kapsam ve Sınırlılıklar.....	8
Araştırmanın Kapsamı	8
Araştırmanın Kısıtları	8
İlgili Araştırmalar	9
Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları (1994 Buca Sempozyumu)	10
DP Dönemi Liselerde Tarih Eğitimi Üzerine Bir Araştırma	10

Lise Cumhuriyet Tarihi Ders Kitaplarında Türk- Arap İlişkileri (1923- 2007)	11
1940-2010 Yılları Arasında Lise Tarih Ders Kitaplarının Şekil ve İçerik Açısından İncelenmesi	11
27 Mayıs 1960 Darbesi'nin Tarih Eğitime Etkisi	12
Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar	12
BÖLÜM II	15
KURAMSAL ÇERÇEVE	15
1950-1980 Yılları Arası Eğitim Politikaları	19
DP Dönemi Eğitim Politikaları	19
27 Mayıs 1960 Sonrası Eğitim Politikaları	22
1950-1980 Yılları Arası Ülke Siyasetinde Yaşanan Gelişmeler	15
Tarih Ders Kitaplarında Konuların Seçimi	24
Ders Kitaplarında Küreselleşme ve Milliyetçilik Kavramları	24
Tarih Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi	27
Tarih Ders Kitaplarının Sunum ve Biçim Özellikleri	29
Tarihsel Düşünme Becerileri Kapsamında Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi	29
Tarih Ders Kitaplarında Konuların Sunum Sırası	33
Tarih Ders Kitaplarında Kullanılan Dil	36
Ders Kitaplarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı	40
BÖLÜM III	43
YÖNTEM	43
Araştırmanın Modeli	43
Veri Toplama	43
Evren-Örneklem Seçimi	44
BÖLÜM IV	45
BULGULAR VE YORUM	45

Birinci Alt Probleme Ait Bulgular.....	45
İkinci Alt Probleme Ait Bulgular	50
Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular	53
Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular	55
Beşinci Alt Probleme Ait Bulgular	57
Altıncı Alt Probleme Ait Bulgular	59
Yedinci Alt Probleme Ait Bulgular	66
BÖLÜM VI.....	69
SONUÇ	69
Öneriler.....	73
KAYNAKLAR.....	77

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1. 1973-1980 Arası Kurulan Hükümetler	18
Tablo 2. DP Dönemi Yurtdışından Gelen Uzmanlar ve Ele Aldıkları Konular.....	21
Tablo 3. Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Kelimelerinin Frekans Analizi.....	49
Tablo 4. Osmanlı Tarihi Konularının Ders Kitapları İçerisinde Yoğunluğu	50
Tablo 5. Osmanlı Tarihi Konuları İçinde Siyasi Tarih Konularının Yoğunluğu.....	51
Tablo 6. Ders Kitaplarında Yer Alan Yabancı Kelimelere Ait Örnekler	59

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
TTKB	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
YY	Yüzyıl
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	Türk Dil Kurumu
ASELSAN	Askerî Elektronik Sanayii
DP	Demokrat Parti

BÖLÜM I

GİRİŞ

Tarih dersleri 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile birlikte sıbyan mekteplerinde, rüştiyelerde, idâdîlerde ve Dârülmualliminde okutulmaya başlanmıştır (Türk, 2017, s.11). Nizamname ile birlikte eğitim sistemimizde kurumsallaşan tarih dersinin içeriği ve amacı zaman zaman çeşitli tartışmalara konu olmuş öğretim programları aracılığıyla içerikte bir çok değişikliğe gidilmiştir. Tarih dersleri, içerikte yaşanan değişime rağmen “vatan” ve “vatan üzerinde yaşayanları birleştirme” görevini hiç terk etmemiştir (Şimşek&Alaslan, 2017, s.291). Tarih eğitiminin üstlendiği bu görev dersin önemini arttırmakla birlikte dersi eleştirilere de açık hale getirmektedir. Eğitim politikalarında ve öğretim programlarında yaşanan değişimin somut olarak gözlemlenebildiği tarih ders kitapları ise kamuoyunda sıkça gündeme gelen bu eleştirilerin odağında yer almaktadır.

Günümüzde eğitim bilimlerinde meydana gelen gelişmelere paralel olarak her geçen gün yeni uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Aktif öğrenme, sınıf dışı öğrenme etkinlikleri, kanıt temelli öğretim bunlardan bazılarıdır. Ortaya çıkan bu yeni gelişmelere rağmen geleneksel öğretmen, öğrenci, sınıf, kitap arasında gerçekleşen öğrenme etkinlikleri hali hazırda önemini korumaktadır.

Özellikle tarih okuryazarlığı gibi tarih eğitimine giren yeni kavramların ders kitaplarının karşısında birleştiği görülmektedir (Ata & Keçe, 2014, s.3). Ancak tarih ders kitaplarının

halihazırda öğretmenlerin en temel materyalleri olmayı devam ettirmesi bundan sonraki süreçte de önemini koruyacağını göstermektedir (Yılmaz & Birbudak, 2019, s.2). Ders kitaplarının bu denli önemli olmasına karşın bazı problemleri de bulunmaktadır. Safran (2002) tarafından dersin yapı ve sorunlarına ilişkin yapılan araştırmada öğrencilerin derse ilişkin en büyük şikâyetlerinden bir tanesinin ders kitaplarının durumu olduğu görülmüştür (s.77).

Günümüzde ders kitapları öğretim programlarıyla çizilen çerçevede hazırlanarak Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) kararlarıyla okutulması uygun bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle ders kitaplarında rastlanan problemlerin tek başına yazar kaynaklı olmayacağını bilmek çözüm arayışında yol gösterici olacaktır.

Ülkemizde uygulanan programları iki başlık altında değerlendirmek mümkündür. 1971 yılına gelene kadar “ne öğreteceğiz” sorusuna cevap olan müfredat programları “nasıl öğreteceğiz” ve “neden öğreteceğiz” sorusuna da cevap vererek öğretim programı ismini almıştır (Koçak, 2011). Tarih ders kitaplarının tarih bilim alanına yönelik hazırlanan kitaplardan en önemli farkı, öğretim programlarında cevap verilen bu iki sorunun altında yatmaktadır. Tarih derslerinde ne öğretilmesi konusu ders kitaplarının içeriğini etkilerken nasıl öğretilmesi konularının sunumunu etkilemektedir.

Problem Durumu

Araştırma konumuz olan ders kitapları “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği” ile MEB TTKB kararıyla uygulamaya konulan öğretim programları ve yönetmelikler çerçevesinde hazırlanmaktadır.

Ulaşabildiğimiz en eski tarihli ders kitaplarına ait yönetmelik 26.12.1949 tarihli ve 570 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan “Okul Kitaplarında Aranacak Genel Vasıflar” isimli genelgedir. Bu genelgede ders kitaplarının programa ve düzeye uygun olması, dilinin sade

ve anlaşılır olması, gündelik hayatta karşılığının bulunması, seçilen görsellerin temiz, çekici ve basıma uygun olması gibi konulara dikkat edilmesi istenmiştir. Genelgenin yayım yılı dikkate alındığında en dikkat çekici noktası her konunun bilimsel metodun gerektirdiği problemi belirleme, problemi araştırma, deney yapma, deneylerden sonuç çıkarma ve bilimsel düşünme metodunu telkin edecek şekilde işlenmesini istemesidir. Söz konusu genelge 1991 yılında 16.02.1991 tarihli ve 20788 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliğinin” yayımlanması ile yürürlükten kaldırılmıştır. Genelgenin dışında çeşitli yıllarda ismi değişen MEB Ders Kitapları Yönetmeliği ile de ders kitaplarının hazırlanması ve yayımlanması belli usul esaslara bağlanmıştır. 1949 yılından günümüze kadar hazırlanan yönetmelik ve genelgeler incelendiğinde kapsam olarak olağan dışı değişiklikler olmadığı zamanın şartlarına göre güncellendiği görülmektedir. Bu kapsamda ders kitaplarının şekillenmesinde etkili olacak asıl ve önemli değişkenin MEB TTKB kararıyla uygulamaya konulan öğretim programları ve müfredat programları olduğu görülmektedir.

Tarih ders kitaplarında kazanımların belirlenmesi, yetiştirilmek istenen öğrencinin niteliklerine göre değişmektedir. Coğrafyamızın her dönemde gergin olması tarih ders kitaplarında yer alan kazanımları da etkilemektedir. Atatürk dönemi tarih ders kitaplarında yer alan dünya tarihine ilişkin konuların (Günaltay, 1939, s.I-XX) II. Dünya Savaşı ile birlikte yerini milli tarih konularına bırakması bu durumun en büyük göstergesidir.

Ulus devletlerin aşıldığı günümüz dünyasında tarih yazımının önünde bir yol ayrımı belirmiş durumdadır. Bu yol ayrımından biri küreselleşme diğeri ise yerelleşme olarak karşımıza çıkmaktadır (Tekeli, 1995, s.39). Küreselleşmenin, başlarda ekonomi alanıyla ilgili bir terim olarak algılanmasına karşın günümüzde tarih eğitimi de dahil olmak üzere birçok alanda etkili olabileceği görülmüştür. Milliyetçilik ise II. Meşrutiyet Dönemi ile birlikte Türk tarihçiliği üzerinde etkili olmaya başlayan (Şimşek & Alaslan, 2014, s. 5) bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. İki kavramın da olumlu yanlarının yanında olumsuz yanlarının

bulunması ders kitaplarında ne kadar etkili olacaklarının ve hangi yönleri ile öne çıkacaklarının önemini göstermektedir.

Aynı zamanda vatandaş yetiştirme misyonunu içinde barındırması nedeniyle tarih derslerinde değerler eğitime özel önem verilmesi gerekmektedir. Değerlerin seçilmesi aşamasında kazanımlarla uyumlu olması, metinlerle paralellik göstermesi ve tek bir alana yönelik olmaması dikkat edilmesi gereken hususlardandır.

Yukarda sayılan kazanımların belirlenmesi ve değerler yaklaşımı ders kitaplarının içeriği ile ilgili konular arasında yer almaktadır. Bunların dışında kitaplarda yer alan içeriğin sunumu yani öğretim yöntemine ilişkin dikkat edilmesi gereken konular da bulunmaktadır.

Tarih derslerinde konuların birbiriyle birçok konuda (zaman, mekân, neden, sonuç) organik bağları olması sebebiyle diğer derslere nazaran konuların sunum sırası önemlidir. Tarih derslerinde konuların sunumu sırasında önceki öğrenmelerin sonraki öğrenmeleri desteklemesi dışında öğrenmelerin anlamlılığı noktasında dikkat edilmesi gereken başka noktalar bulunmaktadır. Bunların başında olaylar arasındaki illiyet bağı, öğrencinin ilgisi, öğrencinin bilişsel gelişim düzeyi, konuların çekiciliği, diğer derslerde yer alan kazanımlarla desteklenmesi sayılabilir.

Tarih ders kitaplarında konuların sunum sırası hakkında farklı yaklaşımlar görülmekle birlikte literatürde ders kitaplarında konuların sunumuna ilişkin çalışmalar uzun aralıklar ile kısıt tonlarda olmuştur. Bu kapsamda öğrenmelerin kalıcılığı ve anlamlılığı adına tarih öğretim programlarında dolayısıyla tarih ders kitaplarında konuların sunum sırası nasıl olmalıdır? sorusu hali hazırda cevap bulamamıştır

Tarihsel düşünme becerilerini tarih öğretimi aracılığıyla kazandırılması planlanan temel nitelikler (Demircioğlu, 2009, s.228) olarak tanımlamak mümkündür. İçerisinde analiz ve yorum gibi üst düzey düşünme becerilerini barındırması ve alana özgü olması bu becerilerin önemini arttırmaktadır. Tarihsel bilginin içeriğinden ziyade sunumu ile ilgili olan tarihsel

düşünme becerileri, tarih ders kitaplarının hazırlanması sırasında göz önünde bulundurulması gereken kriterlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Öğretim programlarında en çok önem verilen konulardan biri de kullanılan dil olmuştur. Günümüz Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programında sekiz yetkinliğin ikisi dil alanında belirlenmiştir. Johann Friedrich Herbart’a göre “tarih öğretmenin kelimelerle öğrenci zihninde resimler oluşturabilmesi önemlidir (Ata, t.y, s.105). Öğreticinin dili günümüzde de önemini korumakla birlikte modern eğitim kuramları ile birlikte öğretim materyallerinde kullanılan dilin önemi artmıştır.

Ders kitaplarında kullanılan dil ile ilgili dikkat edilmesi gereken bir hususta kullanılan dilin nefret ve şiddet içermemesi gerektiğidir. Tarih dersinin doğası gereği diğer etnik ve dini gruplarla mücadeleler ders kitaplarında sıklıkla yer almaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortadan kalkan sınırlar, kozmopolit toplumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Günümüz dünyasında tek bir ırk ya da dinden oluşan ülke bulunmamaktadır. XIX ve XX. yüzyıl Osmanlı tarihi konularına bakıldığında Rum, Arap, Bulgar ve Ermeni gibi unsurlar ile mücadeleler anlatılmaktadır. Hali hazırda birlikte yaşadığımız bu gruplara ilişkin ifadeler dikkat edilmesi gerekmekte birlikte içerisinde şiddet geçen, nefret uyandıran detayların zorunlu olmadıkça kullanılmaması gerekmektedir.

Ölçme ve değerlendirme uygulamaları eğitimin bir sonucu olmayıp sürecin bir parçasıdır (MEB, 2018, s.8). Sürecin başında ön öğrenmelerin kontrolü, süreç içerisinde ve süreç sonunda ise doğruluğu ve kalıcılığının tespiti için önemlidir (Göçer, 2008, s.98). Süreç içinde ölçme değerlendirme anlamında öğretmenin en büyük yardımcısı ders kitapları olacaktır.

Yukarda sayılan ders kitaplarında içeriği ve sunumu etkileyen unsurların, araştırmaya konu ders kitaplarında ne derece uygulandığının çalışmanın sonunda tespit edilmesi planlanmaktadır.

Problem Cümlesi

1950-1980 yılları arasında ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı tarihi konularının sunum ve içeriğinin hazırlanmasında nasıl bir yaklaşım sergilenmiştir?

Alt Problem Cümleleri

1. 1950-1980 yılları arasında Ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarında milliyetçilik kavramı ne ölçüde yer bulmuştur?
2. 1950-1980 yılları arasında ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarında küresel vatandaş yetiştirme amacına yönelik belirlenen konu başlıkları nelerdir?
3. 1950-1980 yılları arasında ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarında değerler eğitimi konusunda yaşanan aksaklıklar nelerdir?
4. 1950-1980 yılları arasında ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarında tarihsel düşünme becerileri ne şekilde yer almıştır?
5. 1950-1980 yılları arasında ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarında konuların sunum sırası hangi yaklaşımların etkisinde belirlenmiştir?
6. 1950-1980 yılları arasında ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarının dil ve anlatım yönünden değerlendirilmesinde karşılaşılan eksiklikler nelerdir?
7. 1950-1980 yılları arasında ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme yaklaşımı ne şekilde gerçekleşmiştir?

Çalışmanın Amacı

Araştırma kapsamında 1950-1980 yılları arasında MEB TTKB kararıyla okutulması uygun bulunan tarih ders kitaplarında içeriği oluşturan unsurlar ile kitaplarda konuların sunumu

incelenecektir. Araştırma kapsamında elde edilen bulguların, hazırlanma sürecinde olan öğretim programlarına ve literatüre katkı sunması beklenmektedir.

Araştırma konumuzun en önemli ve birinci amacı, geçmiş yıllara ait kitapların incelenmesi bu kitapların eğitim bilimlerinde yer alan modern yaklaşımlar ışığında değerlendirilmesi olacaktır.

Araştırmanın diğer amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Tarih ders kitaplarında milliyetçilik ve küreselleşme kavramlarının yeri
- Kitaplarda yer alan değerler eğitime ilişkin kazanımların tarih dersleriyle uyumu
- Tarih ders kitaplarında üst düzey düşünme becerilerinin kullanımı
- Kitaplarda konuların sunum sırasına ilişkin farklı yaklaşımların kullanımı
- Kitapların dil ve anlatım yönünden değerlendirilmesi
- Tarih ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme araçlarının sürece uygunluğu

gibi konuların tespit edilmesidir.

Araştırmanın Önemi

Ders kitapları, tarih öğretmenleri tarafından ders sırasında kullanılan en önemli materyallerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıf dışı tarih öğretimi, kanıt temelli tarih öğretimi gibi yaklaşımların sınırlılıkları, ders kitaplarının önemini korumasını sağlamaktadır. Bu önemin altında ders kitaplarının öğretim sürecinde eğitimin planlı bir şekilde ilerlemesini sağlaması, öğrencilere ne öğreneceğini, öğretmene ise ne öğreteceğini gösteren bir rehber konumunda bulunması gibi hususlar da yatmaktadır (Hali, 2014, s.159).

Geçtiğimiz iki asır boyunca eğitim sistemi üzerine yapılan sayısız ıslahat denemelerine karşın istenilen sonuca ulaşamaması, son yıllarda yakalanan niceliksel başarının niteliksel

başarının gerisinde kalması bazı tartışmaların da önünü açmıştır. Öğretim programları ve ders kitapları söz konusu tartışmaların odağı durumundadır. Bu kapsamda Cumhuriyet tarihinin en kırılma dönemlerini kapsayan 1950-1980 yılları arasında yazılan ders kitaplarının incelenmesi ileriye dönük çalışmalar için yol gösterici olacaktır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın zaman anlamında kapsamı 1950-1980 yılları arasındır. II. Dünya Savaşının sonuçlanması, Soğuk Savaş Döneminin başlaması, Komünizmin kendine yeni yayılma alanları araması, Demokrat Partinin (DP) Cumhuriyetin kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi yerine iktidara taşınması, 1960 darbesi, 1971 muhtırası dönemin önemli olayları arasında yer almaktadır. Bu kapsamda ülke ve dünya tarihinin kırılma noktalarına isabet etmesi nedeniyle bütün bu olayların eğitime dolayısıyla Tarih eğitime yansımalarını görmek tarih seçiminde etkili olmuştur.

Araştırmanın konu anlamındaki kapsamı Osmanlı tarihi ile sınırlıdır. Osmanlı tarihi konularının seçilmesinde belirleyici unsur Türkiye Cumhuriyeti'nin selefi konumunda olması ve yakın tarihe ait olmasıdır.

Araştırmanın Kısıtları

Araştırma kapsamında karşılaşılan en önemli sınır ulaşılabilen tarih ders kitaplarının sayısal azlığıdır. Araştırma kapsamında incelenen tarih ders kitaplarının MEB TTKB kararıyla okutulması uygun bulunan kitaplar arasından seçilmesi bakanlığın ders kitapları konusunda yaklaşımını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak Bakanlığa bağlı kütüphanelerde

yapılan taramalar sonucunda ulaşılan kaynakların sınırlı sayıda ve aynı yazarlara ait olduğu görölmüştür.

Araştırmanın ikinci sınırlılığı ise eğitim bilimleri ile yöntem ve tekniklerde ortaya çıkan gelişmelerdir. Bilginin ikiye katlanma hızının birkaç yıla indiği günümüz dünyasında eğitim bilimleri terminolojisine her geçen gün yeni kavramlar eklenmektedir. Günümüzden yarım asır önce yazılan tarih ders kitaplarında günümüzde dahi yeterince yer almayan bazı kavramların araştırılması yanıltıcı sonuçlara ulaşmamıza neden olacaktır.

İlgili Araştırmalar

Tarih ders kitapları üzerine yapılan önceki çalışmaların aşağıda sayılan alanlarda yoğunlaştığı görölmüştür.

- Tarih ders kitaplarının içeriğinde bulunan imgeler (Osmanlı/Türk imajı, milli kimlik vb.) üzerine yapılan alışmalar.
- Yurtdışında kullanılan tarih ders kitapları üzerine yapılan alışmalar.
- Dönemlere göre tarih ders kitapları üzerine yapılan çalışmalar (1940-2010 arası basılan tarih ders kitapları vb.).
- Konulara göre tarih ders kitapları üzerine yapılan alışmalar (Eskiçağ tarihinin öğretimi vb.).
- Tarih ders kitaplarında kullanılan dil üzerine yapılan alışmalar.
- Tarih ders kitaplarında bulunan görseller üzerine yapılan alışmalar.

Bu alışmalar incelendiğinde araştırma konumuza yakınlığıyla dikkat çekenler aşağıda detaylı olarak incelenmiştir.

Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları (1994 Buca Sempozyumu)

Salih ÖZBARAN tarafından yayına hazırlanan çalışmada İlber ORTAYLI ve Sina AKŞIN gibi önemli isimler tarafından sunulan bildiriler yer almaktadır. Tarih öğretimi ve ders kitapları hakkındaki bildiriler beş başlık altında toplanmıştır. Kitapta yer alan başlıklar şu şekildedir: Önce Tarihi Yeniden Tanıyalım, Tarih Çok Boyutlu Olmak Zorunda, Ders Kitaplarında Tarih, Atatürk İlkelerinden Çağdaş Tarihe ve Öğretim Yöntemlerindeki Sorunlar.

Sunulan bildirilerin genellikle ders kitaplarının içeriği ile ilgili olduğu görülmektedir. İlhan TEKELİ tarafından sunulan “Küreselleşen dünyada tarih öğretiminin amaçları ne olabilir” isimli bildiri küreselleşme kavramının tarih öğretimi ile olan ilgisine dikkat çekmesi bakımından önemlidir (Tekeli, 1995).

DP Dönemi Liselerde Tarih Eğitimi Üzerine Bir Araştırma

Bülent KORKMAZ tarafından 2005 yılında Selçuk Üniversitesi Tarih Eğitimi bölümünde hazırlanan “DP Dönemi Liselerde Tarih Eğitimi Üzerine Bir Araştırma” isimli yüksek lisans tezi araştırma konumuza maddi benzerliği ile dikkat çekmektedir.

Söz konusu çalışma incelendiğinde DP ve öncesi şeklinde iki bölümden oluştuğu görülmüştür. Milli Şef (İsmet İNÖNÜ) döneminde hümanist tarih anlayışıyla Roma ve Yunan medeniyetine ağırlık verildiği DP döneminde ise milli tarih anlayışına geçilmeye çalışıldığı ancak başarılı olunamadığı dile getirilmiştir. Eserde ayrıca 1938-1953 yılları arasında basılan beş adet tarih ders kitabı incelenmiştir. Bunlar; 1938 yılında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından basılan Tarih I kitabı, 1939 yılında Şemsettin GÜNALTAY tarafından basılan tarih ders kitabı, 1952 yılına ait Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun, Enver Ziya Karal tarafından basılan tarih ders kitabı, 1953 yılına ait Niyazi Akşit ve Emin OKTAY’ın tarih kitabı ve Haydarpaşa ve İngiliz Erkek Liseleri Tarih Öğretmeni Bedriye

ATSIZ ile Galatasaray Lisesi Tarih Öğretmeni Hilmi ORAN tarafından yayınlanan Lise Tarih I (İlkçağ) kitabıdır. Yazar kitapları incelerken, siyasi iktidardaki değişikliğin kitaplardaki konu dağılımı ve Türk Tarih Tezinin kitaplardaki etkisine değinilmiştir (Korkmaz, 2005).

Lise Cumhuriyet Tarihi Ders Kitaplarında Türk- Arap İlişkileri (1923- 2007)

Hakan UZUN tarafından Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalında hazırlanan “Lise Cumhuriyet Tarihi Ders Kitaplarında Türk-Arap İlişkileri (1923- 2007)” isimli tez tarih ders kitaplarının incelenmesi yönünden araştırma konumuz ile benzerlik taşımaktadır.

Eserin girişinde Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar zamanındaki Türk-Arap ilişkileri detaylarıyla aktarılmış Arap milliyetçiliğinin çıkış noktaları tespit edilmiştir. Tezin ileri bölümlerinde Hatay meselesi ve su sorunlarına değinilmiş ikinci elden kaynakların aktarılması şeklinde konu izah edilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde Türk milli eğitim sistemi ve tarih öğretimine ilişkin genel bilgiler verilmeye çalışılmış tarih öğretiminde ve mevzuatta ders kitabının yeri anlatılmıştır. Belge incelemesi şeklinde gerçekleştirilen araştırmanın üçüncü bölümünde ele alınan kitapların Türk-Arap ilişkileri açısından analizi yapılmıştır. Araştırmada 1923-2007 yılları arasında yer alan tarih ders kitapları incelenmiştir (Uzun, 2009).

1940-2010 Yılları Arasında Lise Tarih Ders Kitaplarının Şekil ve İçerik Açısından İncelenmesi

Nalan BULDUM tarafından hazırlanan “1940-2010 Yılları Arasında Lise Tarih Ders Kitaplarının Şekil ve İçerik Açısından İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezi Mimar Sinan

Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi Programında 2012 yılında kabul edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde tarih eğitimi ile ilgili genel meselelere değinilmiştir. İkinci ve üçüncü bölümlerinde ise Atatürk öncesi ve sonrası tarih ders kitaplarındaki değişimler incelenmiştir (Buldum, 2012).

27 Mayıs 1960 Darbesi'nin Tarih Eğitime Etkisi

Emine YETENEK tarafından Cumhuriyet Üniversitesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalında 2015 yılında sunulan “27 Mayıs 1960 Darbesi'nin Tarih Eğitime Etkisi” isimli yüksek lisans tezinde 27 Mayıs 1960 darbesinin tarih eğitime etkisi, tarih ders kitapları üzerinden analiz edilmiştir. Araştırmanın giriş kısmında Atatürk döneminde yapılan çalışmalara değinilmiş, tarih kongrelerinin toplanması, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kurulması gibi gelişmeler aktarılmıştır.

Milli Şef dönemi ve Hasan Ali YÜCEL döneminde gerçekleştirilen icraatlar, DP dönemi, köy enstitülerinin kaldırılması, üniversitelere muhtariyet verilmesi DP ile Cumhuriyet Halk Partisi çekişmesi ve siyasi olaylar ile devam edilmiştir. Eserde siyasi olayların eğitim politikalarına yansımaları incelenmiş olup tarih ders kitaplarına değinilmediği görülmüştür (Yetenek, 2015).

Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar

Doç. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU tarafından kaleme alınan ve Karadeniz Araştırmaları Dergisinde 2013 yılında yayımlanan makalede gelişmiş olarak tanımlanan ülkelerdeki yeni tarih yazım usulleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Çalışmada tarih ders kitaplarının içeriğinde ve tarihsel bilginin sunumunda etkili olan unsurlar sıralanmıştır.

Araştırmada tarih ders kitaplarında yer alan içeriğın ansiklopedik bilginin ötesinde birtakım özellikler taşıması gerektiğı vurgulanmıştır (Demircioğlu, 2013).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

1950-1980 Yılları Arası Ülke Siyasetinde Yaşanan Gelişmeler

II. Dünya Savaşı'nın ardından dünyada oluşan yeni güç dengeleri, iç politikada bazı değişimlerin önünü açmıştır. Yeni düzende özellikle Sovyet Rusya'nın saldırgan tutumu karşısında arayış içine giren Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere (BM) girmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Otoriter sistemlerin sonunu getiren BM Anayasası Türkiye içinde çok partili hayata geçişi öngörüyordu. Bu kapsamda toprak reformu ile başlayan CHP içindeki ayrılıkçı hareketler Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de teşvikleriyle (Tunç & Şahin, 2015, s.41). 7 Ocak 1946 tarihinde DP'nin kurulması ile sonuçlanmıştır (Yıldız, 1996, s.482).

DP döneminde ülkede yaşanan başlıca gelişmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Ezanın Türkçe okutulmaya başlanması, Kore'ye asker gönderilmesi, Halk evlerinin kapatılması, CHP'nin mal varlığına el konulması, Köy Enstitülerinin kapatılması, 6-7 Eylül olayları, Tahkikat Komisyonunun kurulması, öğrenci olayları (Aslan, 2014).

DP döneminde Truman ve Marshall yardımlarıyla ekonomide hissedilir bir rahatlama görülmüştür (Keskin, 2014, s.112). Yine bu dönemde ekonomide devletçilikten liberalizme kayma görülmektedir. Özellikle köy yollarının yapılmasıyla köylü ticari hayata katılmış böylece köylü ile parti arasında bağ kurulmuştur (Aslan, 2014, s.64). Ancak Kore savaşının

sona ermesi ile ekonominin lokomotiflerinden tarım ürünlerinin fiyatı düşmüş ve Türk Lirası döviz karşısında değer kaybetmeye başlamıştır (Keskin, 2014: 117).

14 Mayıs 1950’de başlayıp 10 yıl süren DP iktidarı 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile son bulmuştur. Darbe sonucu Milli Birlik Komitesi tarafından yönetime el konulmuş Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam cezasına çarptırılmış bunlardan Celal Bayar’ın 65 yaşını doldurmuş olması nedeniyle hapis cezasına çevrilmiş diğer idam cezaları infaz edilmiştir. Menderes’in son sözleri “*Hayata veda etmek üzere olduğum şu anda, devletim ve milletime ebedi saadetler dilerim...*” olarak kayıtlara geçmiştir (Önal, 2015, s.528).

27 Mayıs sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası beklenenin aksine temel hak ve özgürlüklerin çok daha geniş yer bulduğu bir anayasa olarak tarihe geçmiştir (Birol, 2013, s.52). Askeri müdahaleden sonra yapılan ilk seçimler 15 Ekim 1961 tarihinde gerçekleşmiştir. Cemal Gürsel’in Cumhurbaşkanı seçildiği seçimlerde Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti CHP-AP ortaklığıyla kurulmuştur (Önal, 2017, s.11).

1961 seçimlerinin ardından 1965 seçimlerine kadar geçen süreçte ülke koalisyon hükümetlerince idare edilmiştir (Sobacı, 2015, s.3). Bu süreçte Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir tarafından 1962 ve 1963 yıllarında iki başarısız darbe girişiminde bulunulmuştur (Çakmak, 2008, s.38).

1965 seçimlerini Süleyman Demirel liderliğinde Adalet Partisinin kazanması ile yeni bir dönem başlamıştır. Avrupa, Amerika ve Dünyanın pek çok yerinde II. Dünya Savaşı sonrası artan toplumsal ve ekonomik sorunların sokağa yansması olarak ifade edilen 68 Kuşağı Gençlik Olayları ülke tarihinde kritik dönemeçlerden biri olarak yer almıştır. Bu dönemde Türkiye’de yaşanan olayların diğer ülkedekilerden farkı eylemlere katılanların toplumsal ya da ekonomik değil siyasi gerekçelerle sokağa çıkmasıdır. Dönemde olaylara karışan öğrenciler, kendilerini Atatürkçü olarak nitelerken hükümeti şeriatçı olmakla suçlamıştır. Sol gruplar Fikir Kulüpleri Federasyonu altında kendine yer bulurken hareket karşıtı sağ

gruplar ise Milli Türk Talebe Birliği ve Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı gibi örgütler altında birleşmiştir (Bulut, 2011, s.135-140). Türkiye Cumhuriyeti'nin en sancılı yılları olarak tarihe geçen 68'li yıllarda ülke boykotlar, üniversite işgalleri ve sokak eylemleri ile çalkalanmış, geriye unutulmayan trajik hatıralar kalmıştır.

Artan şiddet olayları gerekçe gösterilerek Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç başkanlığında toplanan Yüksek Komuta Konseyi 12 Mart 1971 tarihinde bir muhtıra yayınlamıştır. Muhtırada ülkenin durumunun iyiye gitmediği, derhal güçlü bir hükümet kurulmaması halinde ordunun yönetime el koyacağı bildirilmiştir. Bu müdahale sonucunda Süleyman Demirel hükümeti istifa etmiş yerine Nihat Erim hükümeti kurulmuştur (Coşkun, 2016, s.405).

Erim hükümetinin ilk icraatlarından biri sıkıyönetim ilan etmek ve artan anarşizmi dizginleyecek adımlar atmak olmuştur. Deniz Gezmiş'in idamı, Mahir Çayan'ın polisle girdiği çatışma sonucunda öldürölmesi, Ülkü ocaklarının ve THKP-C'nin kapatılması sonucu 1974 yılında çıkarılan af kanuna kadar ülkede sükûnet sağlanabilmiştir (Aydemir, 2014, s.44-50).

12 Mart muhtırasının ardından yapılan ilk seçim olan 1973 seçimlerinde CHP birinci parti olarak çıkmış ancak tek başına iktidar olmaya muktedir olamamıştır. Bu dönemde üç koalisyon hükümeti kurulmuştur (Neziroğlu & Yılmaz, 2015).

Tablo 1

1973-1980 Arası Kurulan Hükümetler

Hükümetler	Görev Tarihleri
Talu Hükümeti	15.04.1973-26.01.1974
I. Ecevit Hükümeti	26.01.1974-17.11.1974
Irmak Hükümeti	17.11.1974-31.03.1975
IV. Demirel Hükümeti	31.03.1975-21.06.1977
II. Ecevit Hükümeti	21.06.1977-21.07.1977
V. Demirel Hükümeti	21.07.1977-05.01.1978
III. Ecevit Hükümeti	05.01.1978-12.11.1979
VI. Demirel Hükümeti	12.11.1979-12.09.1980

Neziroğlu, İ. & Yılmaz, T. (2015). Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (1. cilt). Ankara: TBMM.

Rum cuntası ile EOKA-B'nin birlikte 15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı hükümet darbesi yapması sonucu Türkiye adadaki Türklerin haklarını korumak için 20 Temmuz ve 14 Ağustos 1974 tarihlerinde adaya müdahale etmek zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2017, s.92-93). Kıbrıs harekâtı, yaşandığı günlerde ülkeyi ekonomik anlamda zor durumda bırakmıştır. Bu dönemde Amerika tarafından uygulanan silah ambargosu Askerî Elektronik Sanayii (ASELSAN) gibi günümüzde ülkemizi gururlandıran kurumların ortaya çıkmasına vesile olmuştur (ASELSAN, 2019).

1977 seçimlerine giden süreçte eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar Adalet Partisine desteğini açıklarken DİSK ve Türkiye Gazeteciler Sendikası CHP'yi destekleyeceğini açıklamıştır (Sevdi, 2018, s.8). Seçim sonunda 450 sandalyenin dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir; CHP 213, AP 189, MSP 24, MHP 16, bağımsızlar 4, CGP 3, DP 1. 1973 seçimlerinde olduğu gibi bu seçiminde sonunda tek başına iktidar çıkmamıştır (TÜİK, 2012, s.25).

Ülke tarihinin en çalkantılı yılları olarak tabir edebileceğimiz 60'lı yılların ikinci yarısında başlayan olaylar 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile son bulmuştur.

1950-1980 yılları arasında yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde 1950-1954 yılları dışında kalan dönemde ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda zor zamanlardan geçtiğini söylemek mümkündür (Keskin, 2014, s.112-117). DP iktidarının ilk yıllarında yakalanan ekonomik ivmelenmeyi temel hak ve özgürlüklerde yaşanan gelişmeler takip etmiştir. Ancak 1954 yılı itibarıyla ekonomide baş gösteren olumsuz gelişmeler diğer alanları da etkilemiş darbeler ve kanlı sokak eylemleri ile ülke kaosa sürüklenmiştir.

1950-1980 Yılları Arası Eğitim Politikaları

Öğretim programlarını ve müfredat programlarını etkileyen önemli değişkenlerden bir tanesi de hükümetlerin eğitim politikalarıdır. Araştırma kapsamında dönem iki başlık altında incelenecektir. Bunlardan ilki DP'nin tek başına iktidarda olduğu 1950-1960 yılları arasındır. Bu dönemde kurulan güçlü hükümetler, politikalarını hayata geçirebilme şansı bulmuştur. 1960 ile 1980 yılları arasında kurulan kısa ömürlü koalisyon hükümetleri ve cunta idarelerinin eğitim politikalarına ise ikinci kısımda değinilecektir.

DP Dönemi Eğitim Politikaları

1950 seçimlerinde DP'nin açık ara farkla iktidara gelmesi ile demokrasi alanında yaşanan bir eksik daha ortadan kalkmış çok partili hayata geçilmiştir. Siyasette meydana gelen bu değişimin yansımaları kendini eğitim alanında da göstermiştir. DP programına bakıldığında eğitimle ilgili önemli başlıklar şunlardır:

- Yurttaşlar arasında müşterek bir tarihin yarattığı kültür ve ülkü birliğine dayanan ve her türlü ayırıcı temayülleri reddeden bir milliyetçilik telâkkisine bağlıyız.
- Partimiz, bütün yurttaşları din ve ırk farkı gözetmeksizin, Türk sayar ve Türk olmanın bütün haklarına sahip tanır. Kanunî vazifelerini yerine getiren her ferde iyi bir yurttaş gözle bakarız. Bu ana görüşlerin tatbikatta da yer bulmasına dikkatle çalışacağız. Eğitim ve öğretim müesseselerimizi, böyle bir milliyetçilik idealinin tahakkukunda vazifeli saymaktayız.
- Maarif sistemimizde, milli eğitim ve öğretim vahdeti prensibinin taraftarıyız.

- Umumî ve meslekî eğitim ve öğretim yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumî bir plâna göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil, millî insani bütün manevî kıymetlerle de teşhizine çalışmalıdır.
- İlk Öğretim, maarif sistemimizin temelini teşkil etmektedir. Bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruha ve aynı seviyede bilgiye sahip olmaları esasının göz önünde tutulmasını, bunlar arasında farklı zümrelerin teşekkülüne meydan verilmemesi bakımından, lüzumlu görmekteyiz.
- Orta tahsil kurullarını gerek program ve talimatname gerek laboratuvar ve kütüphane gibi öğretim vasıtaları bakımından, ıslah ve takviyeye muhtaç görmekteyiz. Yükseköğretime basamak olan liselerin, bu maksadı sağlayacak duruma getirilmeleri lâzımdır.
- Muhtelif derecelerdeki teknik öğretim kurullarını yurdun her tarafına yaymak yönündeki çalışmaları, eğitim ve öğretim cihazımızın ekonomik kalkınmamızda da vazife alması bakımından, yerinde bulmaktayız. Bu çalışmaların iktisadî ihtiyaçlarımızla ayarlanmasını lüzumlu görüyoruz.
- Yüksek Öğretim meselesinde keyfiyete önem verilmesi lüzumuna kaniyiz. Bütün yükseköğretim kurullarımızın bu esasa göre takviyesini ve Garptaki benzerleri seviyesine erştirilmesini istiyoruz.

Üniversiteler, ilmi ve idari muhtariyete sahip olmalıdırlar. Muhtelif ilim şubelerinde çalışmak üzere üniversite içinde araştırma enstitüleri kurulmasını ve memlekete ait araştırmalara bilhassa önem verilmesini istiyoruz.

- İlmin, tekniğin, güzel sanatların süratle gelişmesini sağlamak için bütün vasıta ve tedbirlere başvurmak, bu cümleden olarak ehliyet ve istidatları teşvik etmek, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, konservatuvarlar kurmak, ciddî neşriyata yardımda bulunmak Türk dilinin, milli bünyesine uygun olarak, süratle gelişmesi yolundaki ilmi çalışmalara yardım etmek, kısaca, yurdumuzda millî ve insani kültür seviyesinin yükselmesini sağlayacak her faaliyeti desteklemek, kanaatimizce, devletin başlıca vazifelerindendir.
- Ancak, dilin, ilmin, sanatın ve her türlü fikir faaliyetlerinin siyasî ve idari müdahalelerden uzak kalmasını, Demokrasinin değişmez bir esası olarak kabul ediyoruz.
- Kabiliyetli ve kudreti müsait olduğu takdirde, bir ilkokul öğretmenin, öğretim derecelerini tamamlayarak, Üniversite profesörlüğüne kadar yükselmesine kanunî imkân sağlanmalıdır.
- Doğu bölgelerinde, her derece ve şubede okulları ve nihayet Fakülte ve Enstitüleri ile bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz (TBMM, 1946).

DP iktidarı döneminde sık sık yabancı uzmanların Türk eğitim sistemi üzerine görüşlerine başvurulmuştur. Ancak sürekli yeni uzmanlar çağırılması, uzmanların kısa sürelerle çalışması ve bu uzmanların ülkenin gerçeklerinden habersiz yorumlarda bulunmaları

hazırlanan raporlardan istenen faydanın sağlanamamasına neden olmuştur (Akyüz, 1989, s.457).

Tablo 2

DP Dönemi Yurtdışından Gelen Uzmanlar ve Ele Aldıkları Konular

Yıl	Adı	Ülkesi	Raporun Konusu
1951	Prof.W.Dickermann	ABD	Halk Eğitimi
1952	Prof. John Rufi	ABD	Ortaöğretim
1952-1953	E.Tompkins	ABD	Ortaöğretim
1952-1953	Prof. L. Beals	ABD	Okullarda Rehberlik
1953	Prof. R.J. Maaske	ABD	Öğretmen Yetiştirme
1955-1956	Dr. E.S Gorvine	?	Teknik Öğretim

Akyüz, Y.(1989). Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e). Ankara: Ankara Üniversitesi. s.456

Bu dönemde yaşanan bir diğer önemli gelişme de ortaöğretimin dört yıla çıkarılmasına ilişkin çabalardır. Ancak Celal YARDIMCI'nın Millî Eğitim Bakanlığı zamanında ortaöğretim tekrar üç yıla indirilmiştir. Okumayı çeşitli nedenlerle bırakanlar için akşam okulları açılmış ve fen liseleri ilk defa bu dönemde görülmeye başlanmıştır (Tangülü, 2012, s.395).

DP dönemi eğitim politikalarının önemli bir kısmını Cumhuriyet Halk Partisi döneminde eleştirilen konular oluşturmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Köy Enstitüleridir. 1954 yılında Köy Enstitülerinin ilk öğretmen okullarıyla birleştirilmesi neticesinde Köy Enstitüleri fiilen son bulmuştur (Karakök, 2011, s.96).

DP iktidarında asıl çalışmalar yükseköğretim alanında görülmüştür. Bu dönemde eğitimde Amerikan ekolüne kaymalar gözlemlenmiştir (Tangülü, 2012, s.405). Ayrıca üniversite öğretim elemanlarının siyasetten uzaklaştırılması için bazı kanunlar yine bu dönemde çıkarılmıştır (Ceylan, 2008, s.141).

Bu dönemde eğitim alanında yadsınamaz derecede sayısal artış gözlemlenmiştir. Ancak okul binalarında ve öğrenci sayılarında yaşanan bu artış beraberinde beklenen kaliteyi getirememiştir (Ceylan, 2008; Karakök, 2011).

27 Mayıs 1960 Sonrası Eğitim Politikaları

Müdahalenin ardından kurulan I. ve II. Gürsel hükümetleri partiler üstü olması nedeniyle parti programından bahsetmemiz mümkün değildir. Hükümet programına bakıldığında ise eğitime ciddi bir yer ayrılmadığı görülmektedir. Ancak programda demokrasinin ve iktisadi gelişmenin teminatı olarak milli eğitimin görüldüğü beyan edilmiştir (TBMM, 2013a, s.1314).

VIII. İnönü Hükümetinin (20.11.1961-25.06.1962) Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) önünde okunan hükümet programında teknik eğitime ve öğretmen yetiştirmeye önem verileceği vurgulanmıştır (TBMM, 2013b, s.1333).

IX. İnönü Hükümeti (25.06.1962-25.12.1963) programında eğitim politikaları daha kapsamlı ele alınmıştır. Hükümet programında dikkat çeken başlıkları şu şekilde sıralayabiliriz; 1970 yılına kadar okuma çağındaki tüm çocuklar okula alınacaktır, TUBİTAK bir an önce faaliyete geçirilecektir. Eğitimde bölgesel farklılıklar ortadan kaldırılacaktır (TBMM, 2013b, s.1497). Aynı hükümetin Cumhuriyet Senatosu önünde okunan parti programında, memlekette eğer bir daha rejim buhranının doğmaması isteniyorsa mekteplere önem verilmesi gerektiği dile getirilmiştir (TBMM, 2013b, s.1512).

1960 darbesinin ardından tek başına iktidara gelen Adalet Partisi tarafından kurulan I. Demirel hükümeti (27.10.1965-03.11.1969) programında bütün köylerin okulla kavuşturulması ve okuryazarlık oranının arttırılması hedeflenmiştir (TBMM, 2013c, s.2179). III. Demirel hükümeti programında ilk defa eğitimde metotların geliştirilmesi gerekliliğine değinilmiştir (TBMM, 2013c, s.2941).

12 Mart 1971 günü verilen askeri muhtıra sonucu I. Demirel hükümeti son bulmuş yerine Nihat Erim tarafından partiler üstü ve asker destekli bir hükümet kurulmuştur (Ertem, 2018, s.659). I. Erim hükümeti programına bakıldığında eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Hükümetin yapmayı planladığı eğitim reformunda Tevhid-i Tedrisata aykırı kurumların kapatılması, imam hatiplerin ıslah edilmesi, özel okullar sorunun anayasaya uygun şekilde çözülmesi, sekiz yıllık zorunlu eğitim için deneme çalışmalarının başlatılması, tek tip kitap uygulamasına geçilmesi gibi başlıkların ön plana çıktığı görülmektedir (TBMM, 2013d, s.3273).

I. Erim hükümetinden bazı reformcu bakanların ayrılması neticesinde Başbakan Nihat Erim istifa etmiştir. 22 Aralık 1971’de II. Erim hükümeti kurulmuş ancak hükümet aleyhine gensoru önergesi verilmesi nedeniyle Başbakan ikinci defa istifa etmek durumunda kalmıştır. Nihat Erim’in ikinci istifasının ardından hükümeti kurma görevi eski Millî Savunma Bakanı Ferit Melen’e verilmiştir (Ayan, 2006, s.34-35). I. Melen hükümeti de Erim hükümetleri gibi askeri vesayetin gölgesinde kurulmuştur. I. Melen hükümeti (22.05.1972-15.04.1973) programında öğretim programlarının düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Geçmiş hükümetlerin programları ile karşılaştırıldığında ilk defa bu denli teknik bir problemin dile getirildiği görülmektedir (TBMM, 2013d, s.3639).

I. Ecevit hükümetinin (26.01.1974-17.11.1974) programında diğer hükümetlerden farklı olarak ahlak eğitiminin öğretim programlarına konulması yer almıştır. Ecevit hükümetinin eğitimde özellikle yükseköğretim alanında reformlar gerçekleştirmeyi planladığı söylenebilir. Yükseköğrenimin ücretsiz olması ve kalkınma planında ön görülen alanlara yönelik insan gücünün yetiştirilmesi bu doğrultuda atılan adımlardandır (TBMM, 2013c, s.3981)

IV. Demirel hükümeti (31.03.1975-21.06.1977) programında ise okullarda yaşanan ders kitabı enflasyonuna dikkat çekilmiş, bu durumun ticari istismara yol açtığı dar gelirli ailelerin yükünü azaltıcı tedbirler alınacağı belirtilmiştir (TBMM, 2013e, s.4697).

İncelenen hükümet programlarında, mesleki eğitime önem verileceği, okul ve öğretmen sayısının arttırılacağı, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanacağı ortak başlıklar arasında yer almaktadır. Eğitimi rejimin devamını sağlayacak nesilleri yetiştirmede bir araç olarak gören hükümetler programlarında milli eğitim sisteminin iktisadi yönünü de önemle vurgulamışlardır.

Tarih Ders Kitaplarında Konuların Seçimi

Ders Kitaplarında Küreselleşme ve Milliyetçilik Kavramları

Geçtiğimiz çağda bilim ve teknolojide yaşanan baş döndürücü gelişmelerin sonucu ortaya çıkan şartları genel anlamda küreselleşme olarak tanımlamak mümkündür (Gürgür, 2001, s.4). Bazı araştırmacılar tarafından ekonomi alanında kullanılan bir terim olarak değerlendirilen küreselleşme esasen sosyal, kültürel ve politik yönleriyle de önem taşımaktadır (Kıvılcım, 2013, s.221).

Küreselleşme hakkında olumlu ve olumsuz bazı yaklaşımlar bulunmaktadır. Küreselleşmenin milletleri uyuşturan, toplumları şaşkın kalabalıklara çeviren (Erkal, 2017, s.375), kültürler üzerinde yıkıcı etkiye sahip tek tipleşmelere sebebiyet veren bir olgu olarak tanımlayanların yanında ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı kültürlerin birbirini tanımasına imkân tanınması gibi özelliklerini ön plana çıkaranlar da bulunmaktadır (Çelik, 2015, s. 59). Ancak küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan küresel vatandaşlık yada dünya vatandaşlığı kavramı şüphesiz küreselleşmenin en faydalı sonuçlarından bir tanesidir.

Küresel vatandaşlık kavramını sadece ülkesinin değil tüm insanlığın ve dünyanın sorunlarına karşı duyarlı vatandaş olarak tanımlamak mümkündür (Şahin. M, Şahin. S & Gögebakan, 2016, s.370). Tarih eğitimi vasıtasıyla yetiştirilmek istenen vatandaşta bulunması gereken

bir özellik olarak küresel vatandaşlık aynı zamanda dünya üzerinde artan terör eylemleri, iklim değışiklikleri, salgın hastalıklar ve su kıtlığı gibi problemler için de yeni bir çözüm arayışının ürünüdür. Bu kapsamda kavramının hem değerler eğitiminde hemde küresel vatandaşlık kavramına hizmet edecek konuların seçimiyle tarih dersleri içinde yer alması gerekmektedir.

Bu kapsamda tarih derslerinde küresel vatandaşlık kavramına önem verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu kavramın kazandırılmasında tarih derslerinin, ötekine saygı duyma ve barışın aracı olma sorumluluğu bulunmaktadır. Küresel vatandaşlık eğitimin önünde en büyük engellerden birisi aşırı milliyetçi tarih yazımıdır.

Küreselleşmenin hemen karşısına yakın bir konumda kendine yer bulan milliyetçilik (yerelleşme) kavramının XIX. Yüzyıl ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra günümüzde yeniden yaşam alanı bulmaya başladığı görülmektedir (Turan, 2011, s.144). Milliyetçiliğin tanımının yapılamaması üzerine çalışmaların bulunması bu kavramın basit ifadelerle tanımlanmasının mümkün olmayacağını göstermektedir. Milliyetçiliği genel anlamda aynı milletin üyesi olduğunu kabul eden kişilerin birlikte yaşama amaç ve gayesiyle ait oldukları milleti yüceltme çabası olarak tanımlamak mümkündür (Ertan & Örs, 2018, s.42). Milliyetçilik fikirleri, ilk ortaya çıktığı zamanlarda modernleşmenin etkisiyle son bulacağı düşünülmese de rağmen günümüze değin varlığını sürdürmüştür. Bu durumda düşüncenin zamanın şartlarına ayak uydurarak gündelik söylemlerde yer bulması etkili olmuştur (Durur, 2011, s.36). Sıklıkla milliyetçilikle karıştırılan bir kavram olan ve milliyetçilikten türediğı öne sürülen ırkçılık zararlı bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Irkçılık tarih yazımında dikkat edilmesi gereken önemli konulardan bir tanesidir. Zira ırkçılık; renk, din, dil ayrımı gözeterek kendinden olmayana hor görme, sömürme, aşağılama gibi eylemlerde bulunma eğilimindedir (Akıncı & Yavuzılmaz, s.2018).

Milliyetçilik kavramının tarih ders kitaplarında en belirgin karşılığı vatanseverlik olarak karşımıza çıkmaktadır. İki kavram birbirine yakınlığı ile bazı tartışmalara konu olmuştur. Landau'ya göre (aktaran Elban, 2015) milliyetçilikle vatanseverlik arasındaki farkın

öncelikli olarak vurgulanan kavramları olduğu öne sürülmüştür. Milliyetçilikte önce millet sonra ülke gelirken vatanseverlikte bu durum tersi yöndedir (s.1305).

Vatanseverlik kavramı kullanıldığı yere göre farklı tanımlarla ifade edilebilmektedir. Hükümdara bağlılık, milli sembollere bağlılık yada ülkenin içinde bulunduğu kara parçasına bağlılık bunlardan bazılarıdır. Kavramın bu denli farklı anlamlar kazanması Tarih eğitimi aracılığıyla kazandırılmak istenen vatanseverlik fikrinde de farklı yaklaşımlar görülmesine neden olmuştur. Amerikada çok kültürlülük, vatandaşlık bilgisi ve 11 Eylül üzerinden yapılandırılan tarih eğitimi ve vatanseverlik kavramı Avrupa’da Avrupa vatandaşlığı üzerinde şekillenmektedir (Elban,2015, s.1302).

Westheimer (2006, s.3) tarafından vatanseverlik üzerine yapılan araştırmada kavramın farklı yönelimler sergilediği görülmüştür. Bunlardan birincisi otoriter vatanseverlik diğeri ise demokratik vatanseverliktir. İki tanım arasındaki fark milliyetçilik ve ırkçılık arasındaki ilişkiye benzer niteliktedir. Otoriter vatanseverlik koşulsuz bağlanma ve kendinden olmayanı dışlama üzerine kurgulanmıştır. Demokratik vatanseverlik ise vatan ve unsurlarına karşı eleştiri getirebilen, farklılıklara saygılı bir tutum sergiler.

II. Meşrutiyetin ardından milliyetçi tarih yazımında ivmelenmeler yaşanmıştır. Savaşların kaybedilmesinin ardında yatan sebebin milli his eksikliği olarak görülmesi nedeniyle Maarif-i Umumiye Nezaretince Osmanlı zaferleri ve yeniçeri hayatına ilişkin konulara ağırlık verilmesi istenmiştir. Bu durum ders kitaplarının içeriğini etkilemiş, kazanımlar ve konu başlıkları belirlenirken savaşlar ve milletler arası mücadelelere yer verilmiştir (Şimşek & Alaslan, 2014, s. 5-6).

Tarih ders kitaplarında yukarda sayılan milliyetçilik ve onun beraberinde gelen vatanseverlik gibi kavramların aktarımı sırasında savaşlar merkezinde konunun aktarılmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Barışçı tarih öğretimi üzerine Unesco önderliğinde Türkiye’nin de katıldığı bazı çalışmalar yapılmış ve anlaşmalar imzalanmıştır (Demircioğlu, 2013, s.121). Safran ve Ata (1996, s.2) tarafından bu çalışmalara paralel olarak hazırlanan “Türkiye'deki

Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin İfadelere Yönelik Öğrenci Görüşleri” isimli araştırmada konuların oranı ve içeriği hakkında UNESCO’nun görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Tarih kitapları yalnız askeri ve politik olayları içermemeli, aynı zamanla toplumların geçmişinin bütün yönlerini kapsayan bir sentez olmalıdır. Savaşlar anlatılırken, savaş sorumluları yerine, savaşların çıkma nedeninden söz edilmelidir. Uygarlıkların ye kültürlerin tarihi, olarak ele alınan tarihte her bir milletin uygarlığa hizmetleri vurgulanmalıdır.”

Tarih Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi

Hristiyanlık dininde insanların günahkar doğduğu, İslam dininde ise çocuğun günahsız olarak dünyaya geldiğine inanılmaktadır. Bunların dışında John Locke tarafından ortaya atılan “tabula rasa” kuramına göre insan zihni doğuştan boş bir levhadan ibarettir (Cihan, 2010, s.173). Yukarıda sayılan üç farklı yaklaşımın ortak noktası insanların ahlak ve değer yargılarının yaşantılar sonucu değiştiğidir.

Eğitimin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç temel hedefi bulunmaktadır. Değerler eğitimi ise yukarıda sayılan üç hedeften duyuşsal alanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Tokdemir, 2017, s.325).

Değer kavramının alan yazınında bir çok tanımıyla karşılaşmaktadır. Konu hakkında Yazıcı (2014, s.210) tarafından yapılan birleştirilmiş tanıma göre değer, kişilerin hayatına kılavuzluk yapan, istedik yönde, farklı önem derecesine sahip durum ötesi davranıştır. Değerler üzerine yapılan tartışmalar kavramın mutlak mı, göreceli mi? olduğu yönünde hala şüpheler olduğunu göstermektedir. Hızla değişen dünya üzerinde bazı değerlerin yerini farklı değerlere bıraktığı bazılarının önemini kaybettiği görülmektedir (Yazıcı, 2014, s.212).

Diğer disiplinlerden farklı olarak değerlerin tarihsel süreçteki gelişiminin aktarılması, tarih dersini değerler eğitimi noktasında ayrıcalıklı bir konuma taşımaktadır. Geçmişin olaylarının

yanında değer yargılarınının da aktarılması alanda sıkça yaşanan anakronizm sorunun önüne geçilebilmesi adına önemlidir.

Değerlerin sınıflandırması ile ilgili bir çok yöntem bulunmaktadır. Bunlardan en genelleri ulusal değerler-evrensel değerler ve ahlaki değerler-ahlaki olmayan değerler şeklinde yapılan sınıflandırmalardır (Demircioğlu & Tokdemir, 2008, s.72). Vatan, bayrak gibi değerler her ne kadar ulusa bağlılığı ifade etsede tüm uluslar için önemli kavramlar olması nedeniyle böyle bir sınıflandırma her zaman doğru olmayacaktır.

Günümüz ortaöğretim tarih dersi öğretim programında on kök değer belirlenmiştir. Bunlar; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverliktir (Meb, 2018, s.6). İngilizcede ethics Arapçada hulk kelimelerine karşılık gelen ahlak kavramı iyi ya da kötü, doğru veya yanlış olarak belirlenen değer yargılarının toplamını ifade etmektedir (Aktan, 2009, s.39). Ortaöğretim tarih dersi öğretim programına baktığımızda belirlenen değerlerin çoğunluğunun ahlaki nitelikte olduğunu görmek mümkündür.

Tercan (2018, s.310) tarafından tarih öğretmenlerinin öğretim programında yer alan değerlere yaklaşımına yönelik yapılan bir araştırmada öğretmenlerin öğrencilerde bulunmasını istediği ilk üç değer sırasıyla vatanseverlik, adalet ve dürüstlük olduğu belirlenmiştir.

Değerler, ortaöğretim tarih dersi öğretim programında eğitimin nihai gayesi ve programının perspektifini oluşturan ilkeler toplamı olarak tanımlanmıştır. Ancak öğretim programlarında değerlere yer verilmişse de sınıf içinde dersin nasıl işlendiği ve amaçların ne kadarının gerçekleştiği öğretmenin yaklaşımına kalmıştır (Tokdemir, 2017, s.329). Bu durum aynı zamanda öğretmen adaylarının değerler eğitimi konusunda yeterliliğini önemini de göstermektedir.

Öğretim programlarında belirlenen değerlere bakıldığında sabır, öz denetim gibi kavramların değer olmaktan öte kişilik özelliği olduğu görülmektedir. Ayrıca saygı, sevgi,

sorumluluk, yardımseverlik gibi değerlerin tarih derslerinde nasıl aktarılacağı konusu tarih öğretmenlerini zor durumda bırakacaktır. Bu durumu destekler nitelikte Yiğittir ve Öcal (2011, s.122) tarafından yapılan araştırmada, tarih öğretmenlerinin değer öğretim yöntemleri konusunda kendini eksik bulduğu görülmüştür.

Güncel ortaöğretim tarih dersi öğretim programında yer alan değerlerden dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik gibi değerler araştırmaya konu ders kitaplarında yer almadığı görülmüştür. Söz konusu değerlerin kazandırılması sırasında tarih dersi konularının yetersiz kalacağı yada zorlama neticesinde aktarılmaya çalışılsa dahi yerini bulmayacağı düşünülmektedir. Yukarda sayılan değerlerin aktarılmasında ancak hikaye, örnek olay, film, sınıf dışı tarih öğretimi gibi yöntemlerin kullanılması halinde başarı sağlanacaktır.

Tarih Ders Kitaplarının Sunum ve Biçim Özellikleri

Tarihsel Düşünme Becerileri Kapsamında Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi

Son yarım yüzyılda yapılan çalışmalar okullarda yapılan tarih öğretiminin amacının tarihi olayların bilgisinin olduğu gibi aktarılması noktasından tarihi bilgiyi elde etmeyi öğretme noktasına doğru kaydığını göstermektedir. Bu kapsamda tarih öğretiminin amacını tarihsel sorgulama, yöntem ve süreçlerinin geliştirilmesi olarak tanımlamak mümkündür (Yapıcı, 2006, s. 26).

Tarihsel düşünme becerileri incelendiğinde; öğrencinin bir tarihçi yada bilim adamı gibi işe koşulmasını sağlamak, pasif dinleyici olmaktan öte öğrenciye olaylar hakkında yorum yaptırmak ve bilginin doğruluğundan şüphe ettirmek gibi amaçlarının olduğu görülmektedir. Tüm bu sayılan özellikler aynı zamanda aktif öğrenme kuramıyla da benzerlikler göstermektedir (Gürol, 2003, s.170).

Öğretim programlarıyla belirlenen kazanımların tarihsel düşünme becerilerini geliştirecek nitelikte olması tarih dersi ile yıllardır adı birlikte anılan ezberci eğitimin de önüne geçecektir. Tarihsel düşünme becerileri literatürde beş başlık altında tanımlanmaktadır.

Kronolojik düşünme becerisi

Kronoloji diğer sosyal bilimlerle karşılaştırıldığında tarih dersinin tanımlayıcı özelliği olarak öne çıkmaktadır. Tarihsel anlatımı yönetir ve olaylar arasındaki nedenselliğin kavranmasına yardımcı olur. Kronolojik anlama becerisinin diğer özelliklerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür; tarihi süreç içerisindeki değişimi ve sürekliliği kavramaya yardımcı olur, dönemlerin karakteristik özelliklerinin belirlenmesi ve ayırt edilmesini sağlar (Lorenc, Mrozowski , Oniszcuk , Staniszewski & Starczynowska, 2013, s.85-86).

Kronolojik düşünme becerisinin kazandırılmasında diğer becerilerde olduğu gibi öğrencinin bilişsel gelişim düzeyine uygunluk önemlidir. Dawson (2007, s.20) on dört yaşını, çocuklarda kronolojik düşünme becerisinin gelişimi için milat olarak kabul eder. Yazar 14 yaş öncesinde çocukların “tarih öncesi, orta çağ, çağdaş zaman” gibi terim anlamları olan kelimeleri kavraması gerektiğini belirtir. Bu durum piaget tarafından ortaya atılan bilişsel gelişim kuramıyla da örtüşmektedir. Piaget bu dönemi soyut kavramlar dönemi olarak açıklamaktadır (Piaget, 2014). 14 yaş ve sonrası dönem Türkiye Cumhuriyeti içinde yer alan ortaöğretim kurumlarında lise düzeyine karşılık gelmektedir.

Tarihsel kavrama becerisi

Tarihsel kavrama becerisi, geçmişte yaşanan olayların derinlemesine ve her yönüyle arasındaki ilişkileri kavrayarak öğrenilmesini gerektirir (Demircioğlu, 2009, s.184). 2011 yılı (MEB, s.9) Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programında tarihsel kavrama becerisinin etkin şekilde kazandırılmasında tarihsel metinlerin önemi vurgulanmıştır. Biyografi,

otobiyografi ve tarihsel metinler aracılığıyla öğrencilerin zihninde zamanın atmosferinin canlandırılması tarihsel empatinin geliştirilmesine dolayısıyla tarihsel kavrama becerisinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Tarihsel analiz ve yorum

Tarih biliminde elde edilen bilgiler diğer sosyal bilimlerde de olduğu gibi çoğu zaman kesin değildir (Dilek, 2001, s.45). Tarih ders kitaplarında yer alan tarihi bilgiler bir tarihinin parçaları birleştirip sonuçlar elde etmesi ve bu sonuçlara dayanarak bazı yorumlarda bulunması neticesinde oluşmaktadır. Yani tarihsel bilgi gerçekte tarih ders kitaplarında sunulduğu kadar açık ve net değildir (Keçe, 2015, s.110). Kaynakların güvenilirliğinin sorgulanması ve aralarındaki çelişkilerin göz önünde bulundurularak yorumlanıp analiz edilmesi tarihsel yorum becerisi olarak adlandırılmaktadır.

Tarihsel analiz ve yorum becerisinin ders kitaplarında kazandırılmasının önünde yer alan en büyük engel ders kitaplarında gelenekselleşmiş olan, önceden belirlenmiş sonuca götüren olay akışıdır. Ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrencilerde, öğrenilmek isteneni ayırt etme ve kaynağın doğruluğunu sorgulama gibi davranışlar görülmesine neden olmalıdır. Tarihsel analiz ve yorum becerisinin öğrencilere kazandırılabilmesi için ders kitabı dışında yer alan kaynakların da kullanılması önemlidir. Çelişkili kaynaklar arasında öğrencinin şüphelendirilmesi, tarihsel bilginin kesin ve net olmadığına öğrenci tarafından öğrenilmesini sağlayacaktır (MEB, 2011, s.12).

Tarihsel soruşturmaya dayalı araştırma becerisi

Tarihsel soruşturmaya dayalı araştırma becerisini tarih öğrenenlere, bilim insanları gibi araştırma yaparak kanıtlara dayalı çıkarımda bulunma yetisinin kazandırılması olarak tanımlamak mümkündür (Demircioğlu, 2009, s.184). Öğretmenin bir döküman araştırmaya

teşvik etmesi ve araştırma boyunca rehberlik etmesi tarihsel soruşturma ve araştırma becerisinin öğrencilerde gelişmesine katkı sağlayacaktır. Tarihsel soruşturmaya dayalı araştırma becerisinin ders kitapları aracılığıyla kazandırılması becerinin yukarıda sayılan amaçları ile tezat oluşturmaktadır. Ancak kitaplarda yer alan ölçme araçlarının öğrenciyi araştırmaya teşvik edecek niteliklere sahip olması bu becerinin kazandırılması adına önemlidir.

Tarihsel sorun analizi ve karar verme

Tarihin öğrenilebilmesi için, geçmişte yaşamış insanların olaylar karşısında aldıkları kararlar, bu kararı etkileyen koşullar ve bu kararların sonuçları kavranabilmelidir (Demircioğlu, 2009, s.184). Tarih biliminin genel kabul görmüş tanımı içerisinde yer alan “neden-sonuç-ilişkisi içerisinde olayların aktarılması” aynı zamanda bu düşünme becerisinin kazandırılmasını da zorunlu kılmaktadır.

Geçmişte yaşamış insanların karşılaştıkları sorunlar karşısında verdikleri kararların altında yatan maddi zorunlulukların dışında ahlaki gerekçeleri de bulunmaktadır. Öğrencilerin tarihi olaylar karşısında ahlaki bir yargıya varma girişimi aynı zamanda değerleri açıklama noktasında daha sağlıklı bir öğrenci olmasına da katkı sağlayacaktır (MEB, 2011, s.12-13).

Tarihsel düşünme becerileri ile yakından ilgili olarak tarih okur yazarlığı da bahsedilmesi gereken bir diğer noktadır. Tarih okuryazarlığı yurt dışındaki bazı kaynaklarda kanıt temelli ya da etkinlik temelli tarih öğretimiyle ilişkilendirilmiştir. Ata ve Keçe (2014) tarafından yapılan tanıma göre ise tarih okuryazarlığı tarihsel düşünme becerilerinden tarihsel bilgiyi kullanma basamağıyla ilişkidir (s.3).

Tarih Okuryazarlığı üzerine yapılan tanımlamalar genel itibarıyla ders kitaplarının karşısında birleşmektedir. Ancak ne kadar kuramlar üzerinde ihtimal dâhilinde olsa dahi ders kitapları olmadan yapılacak tarih derslerinin pratikte karşılığı en azından günümüzde

olmayacaktır. Ders kitapları olmadan bir tarih dersi düşünölemeyeceği göz önünde bulundurulursa tarih okuryazarlığı ve tarihsel düşünme becerileri gibi üst düzey becerilerin gelişmesine imkân tanıyacak ders kitaplarının tasarlanması önemi ortaya çıkacaktır.

Demircioğlu (2009, s.234) tarafından hazırlanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarihsel Düşünme Becerilerine Yönelik Görüşleri” isimli çalışmada araştırmaya katılan öğretmenlerin %16,4’ü tarihsel düşünme becerileri hakkında eğitim aldıklarını belirtirken sadece %6,8’i aldıkları eğitimi yeterli gördüğünü belirtmiştir. Tarihsel düşünme becerilerinin öğrencilere aktarımında tek başına ders kitaplarının yeterli olamayacağı asıl görevin öğretmenlere düştüğü unutulmamalıdır. Tarihsel düşünme becerilerinin tarih eğitimindeki önemi göz önünde bulundurulduğunda hizmet içi eğitimle öğretmenlerin konu hakkında bilinçlendirilmesinin tarih derslerine ne derece faydalı olacağı daha net görülecektir.

Tarih Ders Kitaplarında Konuların Sunum Sırası

Tarih ders kitaplarında konuların sunum sırası üzerine ilk tartışmalar 1924 müfredatına yöneltilen eleştiriler ile başlamıştır. Müfredatta 3 ve 5. sınıf tarih ders kitaplarında konuların yakın geçmişten uzak geçmişe doğru okutulması planlanmıştır. Muhtemel ki programa gelen eleştiriler neticesinde 1926 yılında bu uygulamadan vazgeçilmiştir (Ata, 2014).

Fuat BAYMUR tarafından 1964 yılında kaleme alınan “Tarih Öğretimi” isimli kitapta konuların sunumu altı tertip altında incelenmiştir.

Gruplandırılan tertip

Tarihi konuların temel başlıklar altında öğretilmesi şeklinde uygulanan yöntemdir. Bu yöntemle öğretimde konular Sanat ve Bilim, Din Hayatı, Devlet ve Millet Hayatı şeklinde üniteler veya dersler halinde öğretilmesi hedeflenmektedir. Günümüz Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi ders kitabı bu yöntemle uygun olarak hazırlanmıştır (Yılmaz, Duran &

Köse, 2019). Baymur'a göre bu yöntem milletin tüm hayatını kapsamadığı için uygun görülmemektedir.

Takvimi tertip

Tarih öğretiminde tarihi olayların yıl dönümlerinde ele alınması, önemli şahsiyetlerin anılması, şeklinde uygulanan yöntemdir. Yazara göre bu yöntem hali hazırda okullarda uygulanmakta olup tüm tarih konularının bu şekilde öğretilmesi mümkün değildir.

Merkezleri bir daireler halinde tertip

Bir okul kadrosu içinde tarih dersi konularının genişleterek tekrar anlatılması şeklindeki tarih öğretim yöntemidir. Bu tertibin diğer derslerde de uygulanması mümkündür. 1913 yılı programında kullanılan bu yöntem konularda derinleşmeye imkân vermediği ve ilgiyi körelttiği için yazar tarafından uygun görülmemiştir. Bilginin hafızadaki kalıcılığını arttırmayı amaç eden yöntem ezberciliğin de kapılarını aralamaktadır.

İçinde bulunulan zamandan harekete geçip gittikçe uzak geçmişe intikal eden tertip

1924 yılı 3. ve 5. sınıf müfredatlarında denenen bu yöntem ile içinde bulunulan zamandan geçmiş zamanlara doğru konuların öğretimi hedeflenmiştir. Bu ters kronoloji yöntemi öğretim yöntem ve tekniklerinden bilinenden bilinmeyene ve yakından uzağa ilkelerine uygun olsa da tarih eğitimi için uygun olduğu söylenemez. Kuram yakın geçmişe olan ilginin canlılığı gerekçesi ile ortaya atılmış olsa da konuların neden sonuç ilişkisi içerisinde öğretilmesine engel olması nedeniyle uygulanması mümkün görünmemektedir. 1924

programındaki uygulamanın ise siyasi gerekçelerinin olduğu düşünölebilir. Baymur bu yaklaşımın doğru olmadığını savunurken yakın geçmişin karmaşıklığına dikkat çekmiştir.

Kronolojik veya ardışık tertip

Konuların geçmişten günümüze doğru sıralanması şeklinde öğretilmesine dayanan yöntemdir. Bu tertibin en büyük dezavantajı olayların safi kronolojik sırayla verilmesi halinde ezbere neden olmasıdır. Yazar olayların akışı sırasında temelde kronolojiye bağlı kalınması ancak teferruatta olaylar arasında yakınlığa ve bağlara dikkat edilmesi gerektiğini aksi takdirde olaylar arasındaki neden sonuç bağının kurulamayacağını belirtmiştir. Yine benzer bir sonuç olarak Şimşek ve Safran (2009) tarafından yapılan bir araştırmada, tarih yazımının kronolojik açıdan çizgisel yerine eşzamanlı ve karşılaştırmalı olarak hazırlanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (s.25).

Tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi üniteleri halinde tarih öğretimi

Konuların sosyal bilgiler dersinde olduğu gibi disiplinler arası öğretimine dayanan yöntemdir. Bu tertip 1973 yılından itibaren ölkemizde sosyal bilgiler dersi olarak uygulanmaktadır (Turan, 2016, s.258). Söz konusu tertip konuların işlenmesinde derinleşme imkânı sunmamaktadır.

Yukarda sayılanlar ışığında kronolojiden bağımsız bir tarih öğretimi düşünölemeyeceği gibi sıkı sıkıya kronolojiye bağlı kalınarak konu bütünlüğünün de bozulmaması gerektiği görölmektedir. Günümüz tarih dersi öğretim programı da bu doğrultuda kronolojik ve tematik anlayışların birlikte işe koşulduğu (MEB, 2018, s.2) eklektik bir yaklaşımla hazırlanmıştır.

Konu hakkında yeterince çalışma olmamasında sorunun deneysel çalışmalarla çözülebilecek türde olması ve bu durumun akademik ütopya olarak görülmesi etkili olmuştur (Ata, 2014, s.56).

Tarih Ders Kitaplarında Kullanılan Dil

Ders kitaplarının dil ve anlatım yönünden değerlendirilmesi bir diğer önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Önceki zamanlarda öğretmenin hatipliği önemliyken çağdaş öğrenme kuramlarının da etkisiyle öğretmen kılavuz konumuna gelmiş (Çelik, Şenocak, Bayrakçeken, Taşkesenligil, Doymuş ,2010, s.168) dolayısıyla materyallerin dili önem kazanmıştır. Konu tarih olduğunda kullanılan dilin birden fazla özelliğe sahip olması beklenmektedir. Bunlar: sade ve anlaşılır olması, akademik dil kullanımı, şiddet ve nefret öğeleri taşıması olarak sıralanabilir.

Bu yıllara ait müfredat programlarında kullanılması gereken dil hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Ancak MEB Talim ve Terbiye Dairesince yayınlanan Okul Kitaplarında Aranacak Genel Vasıflar isimli genelgede ders kitaplarının dil ve anlatım yönünden taşıması gereken birtakım özelliklere yer verilmiştir. 26.12.1949 tarihli ve 570 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanarak yürürlüğe giren genelgede ders kitaplarında dil ve anlatım yönünden aranması gereken şartlar şu şekilde belirlenmiştir:

1. Kitapların ifadesi öğrencilerin yaş ve olgunluk seviyelerine uygun olmalıdır.
2. Kitapların ifadesi doğru ve sade olmalı karışık ve fazla uzun cümlelerden kaçınılmalıdır. Her paragrafın bir ana fikri bulunmalıdır.
3. Kitap noktalama ve imla bakımından kusursuz olmalıdır.
4. Kitapların sonunda yeni kelimeleri ve lüzumlu terimleri açıklayıcı alfabetik bir lügatçe ile sınıf seviyesine uygun Türkçe eserleri gösterir bir bibliyografyanın bulunması faydalı olur.

Ders kitaplarının yazım kurallarına uygunluğu

Öğretim programlarında ve MEB ilgili yönetmeliklerinde üzerinde sıklıkla durulan konulardan bir tanesi de yazım kurallarına özen gösterilmesi gerektiğidir. İmlada yapılan yanlışlıkların olumsuz yanlarını iki başlık altında incelememiz mümkündür. Bunlardan birincisi Tarih dersi ile ilgili olup bilgi karmaşasına ve bilginin farklı yorumlanmasına sebep olmasıdır. Konunun bir diğer boyutu ise Türkçe dersi dil bilgisi kazanımlarına ilişkin öğrenci zihninde yanlış alışkanlıkların yer etmesidir.

Ders kitaplarında kavramların yanlış kullanımı

Dersin içeriği ile doğrudan ilgili olmasa bile kullanılan sözcüklerin doğru seçilmesi önemlidir. Yakın anlamlı sözcükler asıl anlamı tam olarak karşılaması mümkün olmayacağı gibi ileride ki konularda da kavram karmaşasının ortaya çıkarmaktadır. Kitaplarda hükümdar değişikliklerinin ihtilal olarak değerlendirilmesi ya da günümüzde farklı anlamları olan unvanlar üzerinden benzetmelere yer verilmesi bilginin yanlış yapılandırılmasına neden olacaktır.

Ders kitaplarında kullanılan metinlerde anakronizm sorunu

Anakronizm tarih biliminin çoğu zaman çıkmazları arasında yer almıştır. En geniş tanımıyla anakronizm, geçmişte yaşanan olayların ait olduğu dönemin şartları dışında değerlendirilmesidir (Öztürk, 2011, s.39).

Yapılan araştırmalar Anakronizm 'in üç türünün olduğunu göstermektedir. Bunlar; olgu, dil ve yaklaşım anakronizmidir. Dil anakronizmi, geçmiş dönemlere ait kavramların açıklanmasında o dönem için geçerli olmayan başka bir kavramın kullanılmasıdır (Öztürk, 2011, s.37).

Geçmiş olayların günümüzle ilişkilendirilmesi öğrenmelerin kalıcılığı ve anlamlılığı noktasında faydalı olmakla birlikte bu ilişkinin sınırı bilginin doğru anlaşılabilmesinden geçmektedir. Tarihsel bilginin günümüzle ilişkilendirilmesi adına, kavramı tam karşılamayan örneklerle açıklanması dil anakronizmi sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Ders kitaplarında öteki algısı

Eğitim bilimlerinin üzerinde ağırlıkla durduğu küresel vatandaşlık kavramının bir gereği de farklılıklara saygı duymaktır (Kan, 2009, s.26). Bu kapsamda tarih eğitimi aracılığıyla kimlik oluşturma sürecinde dikkatli olunması gereken noktalardan bir tanesi de öteki kavramıdır.

Ülkemiz içinde yaşayan topluluklar bakımından dünyanın en kozmopolit coğrafyalarından bir tanesine ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca aynı ülke topraklarını paylaşmasa dahi gelişen iletişim teknolojileri ve küreselleşen dünya düzeni kişilerin farklı etnik ve dini gruplarla iletişim kurmasını zorunlu kılmaktadır.

Koçoğlu (2014) tarafından kaleme alınan “Barışın Aracı Olarak Tarih Ders Kitapları: Türk-Yunan Tarih Ders Kitapları Örnekleme” isimli yüksek lisans tezinde tarih ders kitaplarında kullanılan öteki imgesine dikkat çekilmiştir. Ders kitaplarında ortak geçmişe dikkat edilmesi lüzumu dışında şiddet içeren ifadeler yer verilmemesi gerekliliği vurgulanmıştır (s.73).

Yapılan çalışmalar ötekine karşı geliştirilen olumsuz tutumun tek başına tarih derslerinin sorunu olmadığı gibi sadece ülkemizde de yaşanmadığını göstermektedir. Bu kapsamda probleme hem disiplinler arası hem de uluslararası çalışmalarla çözüm aranması gerekmektedir.

Ders kitaplarında önceki algısı

Bir diğerk kavram olan önceki ise tarih dersine özgü ve ülkemiz için oldukça problemli bir alandır. Konunun ülkemizle ilgili olması, geçmişini altı asır öncesine dayanan köklü bir geleneğin üzerine kurulmuş olmasıyla alakalıdır.

Tarih eğitiminin sosyal amaçlarında bir tanesi olan vatandaşlık eğitiminin (Dilek, 2001, s.32) önemli bir kısmını teşkil eden kimlik oluşturma sürecinde, oluşturulmak istenen yeni kimliğin diğerklerinden farkları ve benzerlikleri üzerine karşılaştırmalara ihtiyaç duyulur (Yıldırım, 2014, s.63). Bu karşılaştırmalarda oluşturulmak istenen kimliğin öncekine olan zıtlığına oranla uç noktalara kaymalar gözlemlenebilir.

Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarına ait tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti'nin önemli devlet adamlarına hakaret boyutuna varan ithamlarda bulunulması bu durumun bir sonucudur. Değerler eğitiminin önemli başlıklarından olan saygıyı, bireyin sadece çevresindekilere karşı takınması gereken bir tutum olarak ifade etmek tek başına yeterli değildir. Bireyin ait olduğu milletin tarihine karşı saygı duyması da en az çevresindekilere saygı duyması kadar kıymetlidir. Ders kitaplarında yer alan tarihi şahsiyetlere ya da kurumlara yönelik ifadelerin dikkatli seçilmesi bu noktada önem kazanmaktadır.

Ders kitaplarında yer alan şiddet ifadeleri

Tarih dersleri içeriğinde barındırdığı savaşlar, ölümler ve türlü trajedilerle şiddete yönelik ifadelerin en çok yer aldığı derslerin başında gelmektedir. Ancak şiddetin hangi tarafında olursa olsun, şiddeti okuyanların aklında diğerkine karşı nefret ve öfke hislerinin oluşacağı unutulmamalıdır.

Ders Kitaplarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı

Etkili bir tarih öğretimi için sonuç merkezli ölçme yaklaşımı yeterli görülemez. Sürecin başında ön öğrenmelerin kontrolü, süreç içerisinde ve süreç sonunda ise doğruluğu ve kalıcılığının tespiti için önemlidir. Ayrıca ölçme değerlendirme uygulamalarında öğrenci farklılıkları göz önünde bulundurarak gerekli çeşitliliğin sağlanması önemlidir (Yılmaz & Birbudak, 2019, s.8).

Kitaplarda kullanılacak ölçme araçları kadar önemli olan bir nokta da alana özgü olarak neyin ölçüleceğinin tespit edilmesidir. Son yıllarda öğretim programlarıyla temel bilgi becerilerin yanında bazı üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılması da bir gereklilik olmuştur (MEB,2011, s.55).

Özellikle yapılandırmacı yaklaşımın öğretim programlarında hâkim olmasıyla birlikte öğretimden çok öğrenme önem kazanmıştır (Kavruk ve Çeçen, 2013, s.2). Bu durum ölçme değerlendirme yaklaşımına da yansımış üst düzey becerilerin ölçülmesi önem kazanmıştır.

Tarihsel düşünme becerileri de içerdiği tarihsel soruşturmaya dayalı araştırma becerisi, tarihsel sorun analizi ve karar verme, tarihsel yorum basamakları ile üst düzey düşünme becerilerinin içerisinde yer almaktadır. Ayrıca tarihsel düşünme becerisinin tarih öğretimi sonucunda edinilmesi gereken bir takım düşünme becerisi olduğu göz önünde bulundurulursa (Demircioğlu, 2009, s.228) bu becerilerin süreç sonunda ölçülmesinin öneminin bir kat daha arttığı söylenebilir.

Yukarda sayılan yapılandırmacı yaklaşım, tarihsel düşünme becerileri gibi kavramlar yüzyılımızda önem kazanan kavramlar arasında yer almaktadır. Yapılan araştırmalar günümüz ders kitaplarında yer alan ölçme değerlendirme araçlarında dahi istenen niteliğe ulaşamadığını göstermektedir. Bu kapsamda 1950-1980 yılları arasında hazırlanan ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme araçlarının bilişsel alan basamakları ışığında değerlendirilmesi yanıltıcı sonuçlara ulaşmamıza neden olacaktır. Buradan hareketle

araştırma kapsamında tarih ders kitaplarında ölçme araçlarının bilişsel alan basamaklarından ziyade öğrenme sürecinde etkili kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilecektir.

Ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme süreci bakımından incelenmesi

Ölçme ve değerlendirmeyi eğitimin son safhasında öğrenci başarısının dönem notuna dönüştürülmesinden ibaret bir araç olarak görmek yeterli değildir. Ölçme ve değerlendirme öğrenme süreci boyunca devam etmesi gereken, öğrenmeyi ve anlamlandırmayı kolaylaştıran bir yöntem olarak ders kitaplarında süreç boyunca yer alması gerekmektedir (Meb, 2018, s.8). Bu kapsamda ders kitaplarında yer alacak ideal ölçme ve değerlendirme yönteminin, ünitelerin başında ön öğrenmeleri ve hazır bulunuşluğu, ünite içinde ve sonunda öğrenmelerin anlamlılığını ve kalıcılığını test etmesi gerekmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Çalışmanın bu kısmında araştırma konumuzda kullanacak olduğumuz veri toplama tekniği, evren-örneklem seçimi ve araştırmada kullanılacak tasarım modeli hakkında bilgiler verilmektedir.

Araştırmanın Modeli

Çalışma kapsamında ilişkisel tarama ve tarihsel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelinin seçilmesinde yıllara göre tarih ders kitaplarında; siyasi iktidarda meydana gelen değişim, eğitim bilimlerinde ortaya çıkan gelişmeler, yazar kaynaklı farklılıklar gibi değişkenlerin etkisinin gözlemlenebilmesi etkili olmuştur. Araştırmanın Kuramsal çerçeve bölümünde ise, 1950-1980 yılları arasında ülke siyasetinde yaşanan gelişmelerin tespiti amacıyla tarihsel araştırma modelinden faydalanılmıştır.

Veri Toplama

Veri toplama yöntemi olarak nitel veri toplama araçlarından doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın özünü oluşturan “1950-1980 yılları arasında okutulması uygun bulunan tarih ders kitaplarında Osmanlı tarihi konularının sunum ve içeriğinin

hazırlanmasında nasıl bir yaklaşım sergilenmiştir? “sorusunun cevabı doküman analizi yöntemine dayalı olarak, söz konusu yıllarda okutulan tarih ders kitaplarının incelenmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında TTKB kararıyla okutulması uygun bulunan tarih ders kitaplarının incelenmesi sebebiyle veri kaynaklarımız MEB Kütüphanelerinden ibarettir. Ders kitapları dışında yer alan diğer kaynaklar üniversite kütüphaneleri, Milli Kütüphane, Yükseköğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, çevrimiçi kaynaklar ve satın alma yoluyla temin edilen kaynaklardan oluşmaktadır.

Araştırmaya konu tarih ders kitapları içerisinde İbrahim Kafesoğlu ve Altan Deliorman tarafından kaleme alınan Tarih Lise I (1976) ve Tarih Lise II (1977) kitaplarında Osmanlı tarihi konularına yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca 1950’li yıllara ait temin edilebilen ilk kitap 1953 yılına ait Tarih II (Akşit & Oktay) kitabıdır. 1950, 1951 ve 1952 yıllarına ait ders kitaplarına ise incelenen kütüphanelerde rastlanılmamıştır.

Evren-Örneklem Seçimi

Araştırmanın evreni örnekleminde olduğu gibi 1950-1980 yılları arasında okutulan tarih ders kitaplarından ibarettir. Araştırmanın evrenine ulaşıldığı kabul edilse dahi MEB’e bağlı kütüphanelerde halihazırda dijitalleşme çalışmalarının devam etmesi ve tarama araçlarının sağlıklı çalışmaması nedeniyle ulaşılamamış kaynakların olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Birinci Alt Probleme Ait Bulgular

Akşit ve Oktay tarafından birlikte ve ayrı ayrı hazırlanan tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti Kuruluş Dönemi konularına yer verilmemiş, konular yükselme dönemi ile başlamıştır. Öztuna (1977) tarafından hazırlanan Tarih Lise III kitabında ise Selçuklulardan sonra “Anadolu Beylikleri Dönemi” ile Anadolu Türk birliğinin sağlanması sırasında gerçekleştirilen faaliyetler aktarılmıştır. Ayrıca kitapta Osmanlı’nın menşei başlığı altında, devletin Türklüğü vurgulanmıştır.

“Osmanlı devletini kuracak olan Osmanoğulları'nın ataları, en kuvvvetli tahminlere göre, 1071 Malazgirt zaferinden hemen sonra Doğu Anaadolu'ya gelip yerleşen bir Türk grubunun, Oğuzların 24 boyunun en soylusu sayılan Kayılar'dan bir aşiretin reisi idiler... Osmanlı devletinin kurucusu sayılan Osman Gazinin babası Ertuğrul Gazi, onun babası Gündüz Alp'tir. Gündüz Alp'in babasının Kaya Alp, onun babasının Gök Alp, onun babasının Sarkuk Alp, onun babasının Kayı Alp olması ihtimali vardır. Yurd tutmak için Orta Asya'dan, Türkistan'dan Doğu Anadolu'ya gelen bir Kayı aşiretinin başında bu Sarkuk Alp'in bulunması muhtemeldir” (Öztuna, 1977, s.11).

Tarih I (Akşit & Oktay, 1956), Tarih II (Akşit & Oktay, 1954), Tarih Lise:III (Oktay, 1964), Tarih Lise III. Sınıf (Akşit, 1968) ders kitaplarında ise Osmanlı devletinin menşei konusuna değinilmediği görülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen ders kitapları milliyetçi tarih yazımı yönünden ikiye ayrılmaktadır. İlk grupta Emin Oktay ve Niyazi Akşit tarafından birlikte ve ayrı ayrı hazırlanan ders kitapları yer almaktadır. Bu kitaplarda milliyetçilikten daha çok milliyet merkezinde tarihçilik etkisini göstermektedir. Tarihi olayların Osmanlı Devleti etrafında aktarıldığı bu tarih yazım uslubunda Türk milletinin üstünlüğü yada ötekine karşı tavır söz konusu olmamaktadır. Diğer gruba bakıldığında ise Yılmaz Öztuna tarafından kaleme alınan Tarih Lise III ders kitabını görmekteyiz. Kitabın diğerlerinden farklı olarak saf milliyetçi duygularla kaleme alındığını söylemek mümkündür. Kitapta (Öztuna, 1977) kazanılan savaşların zafer olarak nitelendirilmesi (s.20), Osmanlı yerine Türkiye kelimesinin kullanılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin bir devamı olarak kabul edilmesi (s.172) söz konusu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu durumun ortaya çıkmasında yazarın kişiliği ve dönemin eğitim politikaları etkili olmuştur.

1969 yılında Süleyman Demirel ile tanışan Öztuna aynı yıl yapılan seçimler ile Konya millet vekili sıfatıyla meclise girmiştir. Yazar aynı zamanda milliyetçi okurda tarih sevgisini uyandıran dönemin popüler tarih dergisi Hayat Tarih Mecmuası'nın da yöneticiliğini yetmişli yılların başına kadar sürdürmüştür. Nihal Atsız tarafından tarihçiliği ile kamuoyuna tanıtılan Öztuna, milliyetçiliğini eserlerinde dile getirmekten çekinmemiştir (Akbaba, 2017, s.236-248). Ayrıca yazarın padişahlar merkezinde tarih anlatımı yaptığı diğer devlet adamları hakkında olumsuz tutum takındığı konu hakkında yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir (Alaca, 2015, s.221-222).

IV. Demirel Hükümeti (31 Mart 1975-21 Haziran 1977) zamanında Türk kültürüne uymayan kısımların müfredattan çıkarılması kararlaştırılmıştır (Akbaba, 2017, s.215-216). MEB'in 1976-1977 öğretim yılında tek tip kitap uygulamasına geçmesi ile birlikte Öztuna'nın Tarih Lise III (1977) kitabı tüm ortaöğretim kurumlarında okutulmaya başlanmış (Arıkan, 1995, s.156) ancak aynı zamanda Adalet Partisi milletvekilliği yapmış yazarın kitabı III. Ecevit Hükümeti döneminde ulusal birliği sarsıcı nitelikte görülüp kaldırılmıştır

(Akbaba, 2017, s.215-216). Bu durum siyaset ve eğitim arasındaki ilişkinin en somut örneklerinden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Emin Oktay ve Niyazi Akşit tarafından hazırlanan Tarih I (1956) ders kitabında yer alan milliyetçi tarih yazımına ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmektedir.

Uyvar kalesinin alınmasıyla ilgili olarak: “Avrupalılar bu kalenin alınamayacağını sanıyorlardı... Bu kalenin alınışında Türk askerinin göstermiş olduğu fedakarlık ve kahramanlık dillere destan oldu. Türk kuvveti tarihe sembol olarak geçti. Uzun müddet Avrupada ‘Uyvar karşısında bir Türk kadar kuvvetli’ sözü darbı mesel halinde söylendi” (Akşit & Oktay, 1956, s.117).

Viyana bozgunuyla alakalı olarak: “1071’den 1683 yılına kadar altı yüz sene zarfınca zaferden zafere koşan Türk milletinin başına bu tarihten itibaren birçok felaketler ve acılar geldi...Avrupanın Asyaya, Batının Doğuya, Hristiyanlığın Müslümanlığa üstün gelmesi bu Viyana mağlubiyetinden sonradır” (Akşit & Oktay, 1956, s.123).

Sokullu Mehmet Paşa’nın Kılıç Ali Paşa’ya milletin gücünü hatırlatan “Paşa paşa, sen henüz İm devleti anlamamışsın. Bu devlet öyle bir devlettir ki meram ederse donanmanın demirlerini gümüşten, halatlarını ibrişimden, yelkenlerini de atlastan yapmak için güçlük çekmez” (Akşit, 1968, s.63).

Budin’in kaybedilmesi üzerine: “Budin’in düşmesi Türklere çok ağır geldi, aldı Nemçe bizim nazlı Budin’i gibi dokunaklı türküler söylendi” (Akşit & Oktay, 1956, s.123).

Osmanlı ordusu hakkında: ”Türk askerinin cesareti her türlü takdirin fevkinde idi...Türk ordusu daima harbe hazırды. Yorulmak bilmezdi. Hristiyanların üç günde aldıkları yolu bir gecede alırdı...Türkün mevcut olan cesaretine İslam dini ayrı bir kuvvet katmıştı” (Akşit & Oktay, 1956, s.196).

İçtimai durumla ilgili olarak: “Türkler ve Müslümanlar memleketin efendisi, sahibi idiler” (Akşit & Oktay, 1956, s.203).

Barbaros Hayrettin Paşa’nın Andrea Dorya hakkında: "O herifin lakırdısı mı olur? Ne vakittir arıyorum, benden kaçıyor Padişahım emrederse gemilerini havaya uçururum” (Akşit & Oktay, 1956, s.83).

Tarih II (Akşit & Oktay, 1953) isimli kitapta milliyetçi yazıma ilişkin bulgular arasında sayabileceğimiz örneklerle rastlanılmamıştır. Kitabın Osmanlı tarihine ayrılan sayfa sayısı da (72) bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Öztuna (1977) tarafından kaleme alınan Tarih Lise III kitabında yer alan milliyetçi tarih yazımına ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmektedir.

Fatih üzerine Batılıların düşünceleri başlığı altında “Türkler ise, Küçük Asya’nın en büyük kısmını Yunanlık’tan ayırdılar ve Turanileştirdiler...Anadolu yarımadası, yeni bir Türkistan oldu” (Öztuna, 1977, s.36).

Abdülaziz ile ilgili olarak “Bazı hataları olmakla beraber çok milliyetçi, oldukça muhafazakar bir hükümdar olan Abdülaziz Han, modern bir ordu ve üstün bir donanma için büyük para harcar” (Öztuna, 1977, s.145).

İttihad ve Terakki Fırkası hakkında “Bu siyasetin iflasını, her taraftan ihanetlere uğramak suretiyle görececek olan tecrübesiz parti, birkaç yıl sonra İslamcı Türkçü ve Turancı politikaya yönelecektir. Türk olmayan kavimlerin ihaneti, Türk milliyetçiliği şuurunun uyandıracaktır” (Öztuna, 1977, s.162).

Rumeli’nin kaybı hakkında “5 asırdan fazladır Türk yurdu olan Rumeli’nin kaybı ile ve Türk’ün Adriyatik’ten Meriç’e çekilmesiyle neticelenen Balkan Harbi, bütün Türk tarihinin en büyük facialarından biridir” (Öztuna, 1977, s.165).

Osmanlı Devleti’nin yıkılış süreci ilgili olarak “Salatanatın düşmesi ile, Türkiye tarihinin ikinci devresi kapanır ve içinde bulunduğumuz üçüncü devre başlar. 2.500 yıllık bir Türk tarihi vardır. Türkiye devleti ise 900 yıllıktır. Selçuklu devresi ‘Birinci İmparatorluk’, Osmanlı devresi ‘İkinci İmparatorluk’ devirlerini teşkil eder. Üçüncü devre olan Cumhuriyet devri yarımaları henüz geçmiştir ve daha çok yenidir” (Öztuna, 1977, s.172).

Tarih Lise III (1977) kitabında milliyet vurgusu kendisine alt metinlerde de çokça yer bulmaktadır. Varna Savaşının Varna zaferi olarak yer alması tarihi olaylara tarafsız

bakılmadığının bir göstergesidir (s.27). Savaşılan ülkelerin yada ittifak bloklarının isimleri yerine Hristiyanlık olarak nitelendirilmesi öğrencilerin zihninde Hristiyanlık dini hakkında olumsuz yargıların oluşmasına öteki olarak kabul edilmesine neden olacaktır.

“Karşı karşıya gelen insan (120.000 kişi) ve gemi (600 küsur Hristiyan, 122 Türk teknesi)..” (Öztuna, 1977, s.85).

Yazarın, okurlara Osmanlı ile Türkiye kelimelerinin eş anlamlı olduğu fikrini kazandırmaya yönelik gayreti dikkat çekmektedir. Yazar bu yöndeki fikirlerini desteklemek adına iki kelimeyi ardışık cümleler içinde kullanmaktadır.

“Batı İran ve Kafkasya’nın İran’ın elinde bulunan ülkeleri, bu arada Dağıstan, toplam olarak 290.000 km² büyüklüğünde çok değerli topraklar, Türkiye’ye geçti. Yeniden Hazar’a dayanan Osmanlı Devleti, XVI. asır sonlarındaki doğu sınırını buldu” (Öztuna, 1977, s.121).

Mohaç Meydan Muharebesi ile ilgili Akşit (1968, s.51) ve Öztuna’nın (1977, s68-69) kitapları karşılaştırıldığında Akşit’in Osmanlı ordusunun Macar ordusunun iki katı olduğunu belirttiği ancak Öztuna’nın bu ayrıntıya değinmediği görülmektedir. Durum yazar kaynaklı farklılıkların özünü oluşturmaktadır.

Tablo 3

Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Kelimelerinin Frekans Analizi

Kitap	Yazar	Yıl	Osmanlı	Türk
Tarih I	Niyazi Akşit- Emin Oktay	1956	629	236
Tarih II	Niyazi Akşit- Emin Oktay	1956	232	65
Lise III	Emin Oktay	1964	919	195
Lise III	Niyazi Akşit	1968	731	241
Lise III	Yılmaz Öztuna	1977	330	761

Tablo 4’te kitaplarda yer alan “Türk” ve “Osmanlı” kelimelerinin ders kitaplarına göre kullanım sayıları yaklaşık olarak gösterilmiştir. Araştırmaya konu tarih ders kitaplarında yer alan Türk kelimesi genellikle ırkı ne olursa olsun Osmanlı Devletinde yaşayan halkı ifade etmek için kullanılmıştır. Bunlardan bazı örnekler aşağıda sıralanmaktadır.

“Ferdinand tekrar Macar işlerine karıştı. Türklere ait bazı kaleleri zaptederek Budin'i kuşattı” (Akşit & Oktay, 1954, s.67).

“Nikola, bütün Hristiyan âlemini, Türklere karşı kutsal savaşa davet etti” (Akşit & Oktay, 1953, s.121).

İncelenen eserlerde rastlanan milliyetçi yazım hiçbir zaman Türk milletinin üstünlüğünün ispatlanması ya da diğer milletlerin aşağılanması şeklinde olmamıştır. Konuların aktarımında devlet ve milliyet merkezinde kalınmış hatta altıncı alt probleme ait bulgularda görüleceği üzere zaman zaman Osmanlı Devleti ve Türk milletine yönelik olumsuz yorumlarda bulunulmuştur.

İkinci Alt Probleme Ait Bulgular

İncelenen tarih ders kitaplarında Osmanlı tarihi konularının, diğer dünya tarihi konularına oranının yıllara, yazarlara ve öğrenim düzeyine göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Osmanlı tarihi konuları ise kendi içerisinde kültür ve medeniyet konularına ağırlık vermesi yönünden farklılıklar taşımaktadır. Tablo 3'te 1950-1980 yılları arasında okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı tarihi konularının dünya tarihi konularına oranı Tablo 4'te ise Osmanlı tarihi konuları içerisinde yer alan siyasi tarih ile kültür, medeniyet konularının birbirine oranı gösterilmektedir.

Tablo 4

Osmanlı Tarihi Konularının Ders Kitapları İçerisinde Yoğunluğu

Kitap	Yazar ve Yıl	Osmanlı Tarihi Konuları Sayfa Say.	Toplam Sayfa Sayısı	%
Tarih I	Akşit & Oktay (1954)	195	239	%81,5
Tarih II	Akşit & Oktay (1954)	81	155	%52,2
Lise III	Oktay (1964)	187	295	%63,3
Lise III	Akşit (1968)	159	250	%63,6
Lise III	Öztuna (1977)	207	272	%76,1

Tablo 5

Osmanlı Tarihi Konuları İçinde Siyasi Tarih Konularının Yoğunluğu

Kitap	Yazar ve Yıl	Siyasi Tarih	Osmanlı Tarihi Konuları Sayfa Sayısı	%
Tarih I	Akşit & Oktay (1954)	195	68	%65,1
Tarih II	Akşit & Oktay (1954)	81	0	%100
Lise III	Oktay (1964)	187	23	%87,7
Lise III	Akşit (1968)	159	21	%86,7
Lise III	Öztuna (1977)	207	42	%79,7

Dünya vatandaşlığı yada diğer bir deyişle küresel vatandaşlık üzerine yapılan tanımlamalar “kendisi ve ulusu dışında kalan insanlığın sorunlarına karşı farkındalık sahibi olmak” üzerinde birleşmektedir (Özden & Erbay, 2018, s.77-79). Bilindiği üzere Osmanlı tarihi siyasi konuları savaşlar ve milletlerarası mücadeleler etrafında gelişmektedir. Tabloda yer alan bilgilerden hareketle Osmanlı tarihi konularına ayrılan bölümlerde kazanımların savaşlar ve milletler arası mücadeleler merkezinde aktarıldığı görülmektedir. Milletler üstü konulara yer verilmemesi ve savaşlar merkezinde konuların aktarılması aynı zamanda kitapların milliyetçi yaklaşımla kaleme alınmasının da bir sonucudur.

Kitaplarda Osmanlı tarihi dışında kalan ünitelerde konular yine Osmanlı Devleti ile ilişkiler bağlamında ele alınmış, dünya kültür ve medeniyetinin gelişimine değinilmemiştir. Tarih I (Akşit & Oktay, 1956) ders kitabında “Yeni çağ’a Girerken Avrupa” ünitesinin dünya tarihine ilişkin tek konu olması ve Tarih II ders kitabında (Akşit & Oktay, 1953, s.3) yer alan “Osmanlı İmparatorluğu İle Kültürel ve Siyasi Münasebetler Kuran Başlıca Devletler” başlığı konuların Osmanlı merkezinde aktarıldığı görüşünü destekler niteliktedir.

Oktay ve Akşit tarafından kaleme alınan ders kitaplarında Osmanlı tarihinin anlatımı sırasında seçilen milletler üstü konular şunlardır:

- Portekizlilerin Hint Okyanusuna ulaşmalarının ardından buradaki tacirlerin gemilerini yakması ve Hindistan’da müstakil bulunan devletlerle mücadeleye girişmesi üzerine Hint deniz seferlerinin yapılması (Akşit & Oktay, 1956, s.77).
- Matbaanın Avrupa’dan Osmanlı Devletine gelmesi (Oktay, 1964, s.173).

- Lale Devrinde Avrupa'nın Barok denilen mimarî tarzı ile Osmanlı-Türk mimarisinin karışmasından meydana gelmiş muhtelit bir tarzla birçok saray, köşk, çeşme, han ve hamamlar yapılması (Akşit & Oktay, 1956, s.213).
- III. Mustafa zamanında ıslahatlar yapmak için Avrupa'dan uzmanlar getirilmesi (Akşit, 1968, s.168).

Oktay ve Akşit'in kitaplarında milletler üstü sayılabilecek metinlere, konunun doğası gereği yer verildiği küresel vatandaş yetiştirme amacı güdüldüğü görülmektedir.

Ders kitapları arasında Öztuna'nın Tarih Lise III (1977) kitabı diğer ders kitaplarına oranla dünya tarihine ilişkin konulara ve kültür, medeniyet konularına değinmesi yönünden en dikkat çekici ders kitabıdır. "İstanbul'un Fethi Niçin Yeni Çağlar'ın Başlangıcıdır?" isimli okuma parçası (Öztuna, 1977, s.37) ulusal tarihin dünya tarihine etkilerini göstermesi bakımından önemlidir. Yine aynı kitapta rönesans hareketlerine Osmanlı imparatorluğunun etkisine değinilmiştir (Öztuna, 1977, s.40). Ancak kitabın geri kalanında yer alan milliyetçi üslup kitabın küresel vatandaş yetiştirme gayesi ile kaleme alınmadığı sonucuna ulaştırmaktadır.

Görüleceği üzere Osmanlı tarihi konusu incelenen ders kitaplarında ulusal boyutta işlenmiş, konunun genel hatları savaşlar ve milletler arası mücadelelerin yer aldığı siyasi tarih konuları üzerine kurulmuştur. Küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan küresel vatandaşlık kavramının incelenen ders kitaplarında kazandırılması adına özel bir gayretin sarf edilmediği gözlemlenmiştir. Osmanlı-İran yada Osmanlı-Avusturya savaşlarının bilim, kültür ve medeniyetin gelişimini olumsuz yönde etkilemesi ya da mezhepler ve dinler arası mücadelelerin insanlık tarihinde nelere mâl olduğuna değinilmemiştir.

Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular

1950-1980 yılları arasında okutulan tarih ders kitaplarında adalet, saygı, kahramanlık, vatanseverlik temel değerler arasında yer almaktadır. Söz konusu değerlere okuma parçalarının alt metinlerinde yer verilmiştir. Kitaplarda ön plana çıkarılan değerlere ilişkin bazı örnekler aşağıda yer almaktadır.

Osmanlı Devletinin yönetim anlayışının Hristiyan ve Museviler üzerindeki etkilerini aktarırken adil olmayı (Akşit & Oktay, 1956, s.203), II. Mahmut'un "Tebaamda müslümanları ancak camide, Hristiyanları kilisede, Musevileride havrada tanımak isterim" sözleri ile farklılıklar üzerinden saygıyı (Akşit & Oktay, 1954, s.59),

Yıldırım Bayezit'in Fransız prenslerden korkusuz Jean ile arasında geçen "Bana karşı bir daha silah çekmeyeceğine dair içtiğin andı sana bağlıyorum. Aksine şerefini kurtarmak üzere, bana karşı Hristiyan dünyasının bütün kuvvetlerini topla. Yeniden gel! Bana, şan ve şerefimi arttırmak için yeni fırsatlar ver" (Öztuna, 1977, s.24) konuşması, Yıldırım Bayezid'in Ankara savaşında yanındaki çok az sayıdaki askerle birlikte direnişinin aktarıldığı metin (Öztuna, 1977, s.25) ve Kaniye müdafasında Tiryaki Hasan Paşa'nın gösterdiği gayretler kahramanlığı (Öztuna, 1977, s.105),

İstanbul'un fethinin üstün ahlakın dejenere olmuş ahlaka galip gelmesi şeklinde yorumlanmasıyla ahlaklı olmayı (Öztuna, 1977, s.34),

Fatih'in kişilik özelliklerinin tasvirinde cömertliği ve çalışkanlığı (Öztuna, 1977, s.39),

Oruç Reis'in İspanyollarla mücadelesi sırasında arkadaşları için geri dönüp şehit olması dostluğu (Öztuna, 1977, s.65),

Saltanat naibesi Tarhan Sultan'ın kethüdası Kasım Ağa'nın tasvirinde ahlaklı olmayı (Öztuna, 1977, s.113),

Yeniçeri ocağının bozulması ile ilgili metinde liyakati (Oktay, 1964, s.112),

İstanbul'un fethi ile alakalı olarak İstanbul patriğinin "İstanbul'da kardinal külâhı görmektense, Türk sarığı görmeyi tercih ederim" sözü hoşgörüyü (Oktay, 1964, s.7),

ön plana çıkararak okurlara kazandırılmak istenmiştir.

Değerler incelenen ders kitaplarında genellikle kişilik özelliklerinin tasviri sırasında aktarılmaya çalışılmıştır. Öğretim programlarında hangi değerlerin aktarılacağına yer verilmemesi vurgulanan değerler arasında zaman zaman tezatlıklar oluşmasına neden olmaktadır. Tarih I (Oktay & Akşit, 1956, s.51) kitabında Fatih'in Uzun Hasan'a mektubuna yer verilmiş metinde kişinin devleti ile mağrur olmaması gerektiği vurgulanarak alçak gönüllülük ve mütevazilik değerleri ön plana çıkarılmıştır. Ancak ileriki sayfalarda Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransuva'ya mektubuna yer verilmiştir (Oktay & Akşit, 1956, s.71). Mektubun "Ben ki Akdeniz'in, Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun...Sultanı ve Padişahı" ifadeleri ile devam etmesi bahsedilen tezatın bir örneğidir. Söz konusu durumun ortaya çıkmasında, değerler eğitiminin bir plan çerçevesinde yürütülmemesinin yattığı düşünülmektedir.

Ders kitaplarının ağırlıklı olarak savaşlar ve ülkeler arası mücadelelerden oluşması kitaplarda yer alan metinlerin, milliyetçilik kavramına dolayısıyla vatanseverlik değerine hizmet etmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda incelenen ders kitaplarında değerler eğitime ilişkin olarak vatanseverlik, kahramanlık, cesaret, onur gibi kavramların ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Ancak yukarıda bahsedilen değerlerle uyuşmayan metinler de kitaplarda yer almaktadır.

Öztuna'nın (1977, s.36) Tarih Lise:3 kitabında Fransız tarihçi Rene Grousset'in Bizans'ın iki yüzyıl boyunca Arap istilasına karşı Avrupa'yı koruduğuna dair sözlerine yer verilmiştir. Metinde "...eğer Bizans seddi yıkılsa idi, Müslüman fethi 1453 değil, 673 ve 717'de gerçekleşse idi henüz rüşdünü idrak etmemiş olan Avrupa'nın hali ne olurdu? Hiçbir Rönesans hareketi mümkün olmazdı" ifadesi yer almaktadır. Konunun devamında ifadelerin yerinde olmadığına dair yazarın herhangi bir yorumu bulunmamaktadır. Söz konusu durum

okurların; Hristiyanlıkla modernleşme, Müslümanlıkla gericilik kavramlarını ilişkilendirmelerine neden olacaktır. Bunun dışında Osmanlı devlet adamlarının şahsiyetlerine karşı hakarete varan yaklaşımlar da kitaplarda yer almaktadır. Müslümanlığa ve Türk devlet adamlarına yönelik kullanılan ifadeler kitapların genelinde yer alan milliyetçilikle ilişkili değerlerin önüne geçmektedir. Bu çerçevede kitaplarda yer alan değerlerin metinlerle uyumlu olmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

Ders kitaplarının değerler eğitimi noktasında eksik kalmasında bir çok faktörün etkili olduğu düşünülebilir. Bunlar; değerler eğitiminin söz konusu yıllarda öneminin yeterince kavranmaması, bazı değerlerin ders kitapları dışında kalan yöntem ve teknikler aracılığıyla aktarılması gerekliliği, aktarılmak istenen değerlerle uyumlu metinlerin seçilememesi ve kitapların bilgi merkezli tasarlanması olarak sıralanabilir.

Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Ders kitaplarında tarihsel kavrama becerisinin kazandırılması noktasında en önemli unsurlardan bir tanesinin tarihsel metin kullanımı olduğu göz önünde bulundurulduğunda Lise III (Öztuna, 1977) dışında kalan ders kitaplarında konuya yeterince önem verilmediği söylenebilir.

Tarih I (Akşit & Öztuna, 1956) kitabında kullanılan tarihsel metinler tarihi diyaloglar ve doğrudan alıntılar şeklinde ünite içerisinde yer almaktadır. Söz konusu durum nicel bir tespitin yapılmasına imkân vermemektedir. Metinler sayısal anlamda yeterli görünmesine rağmen Osmanlı tarihi konuları içinde dağılımı eşit gerçekleşmemiştir. Kitapta tarihsel metinlerin yükselme döneminde yoğunlaştığı görülmüştür. Tarihi metinlere bakıldığında Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail ve Kansu Gavri ile Kanuni'nin Fransuva'ya mektupları ile Seydi Ali Reis'in Miratül Memalik isimli eserinin bir bölümüne yer verilmiştir. III. Ahmet'in orduya mektubu ile Şeyhülislam'ın matbaa hakkındaki fetvası ise Yükselme Dönemi dışında yer verilen diğer tarihsel metinler arasındadır.

III. Sınıf tarih ders kitabında (Oktay, 1964) yer alan tarihsel metinler incelendiğinde Bertrandon de la Broquiere'nin Balkan seyahatine ait notlara yer verilmesi zamanın koşullarının öğrenci zihninde canlandırılabilmesi adına önemlidir

“Balkanları dolaşan Bertrandon de la Broqui re, Türkler hakkında Őunları söylüyor: «... Merhamet sahibi olan Türk, savaŐta mecburiyet altında insan öldürüyor; yaradılıŐta sessiz olmasına ve çalıŐmakla sertleŐmiŐ bulunmasına raŐmen Őiir kabiliyeti yüksek, ilme meyil ve istidadı çoktur...». «Gerek Őehirde, gerek köyde Türkler kuvvetli, ceng ver, kanaatk r, iŐçi, namuslu tüccar, sadık, arkadaŐ ve himaye edici efendilerdir; kısaca, doŐru ve samimi kimseler...»” (Oktay,1964, s.32).

 ncelenen ders kitaplarında anlatım dili olarak hikâyeci yaklaşımının benimsenmesi ve ilk aŐızdan konuŐmalara yer verilmesi, öğrenenlerin kendini tarihi atmosferin içinde hissetmesine, zamanın koŐulları hakkında bilgi sahibi olmasına yardımcı olacaktır.

“ brahim Paşa, Merzifonlu'ya:

«Bu düşmanla diŐer düŐmanlarla kıyas buyurmayınız; sıkılıp feryat edince Firengistanın en köŐe bir yerinden bile asker ve para ile yardıma koŐarlar. Aciz m tl am Őudur ki bu yıl Yanikkale ve Komaran zapt edilip nizam verildikten sonra Avusturya i erilerine kadar akın yapılsın ve serhatte kışlanarak ertesi sene arzunuz gibi Be  (Viyana) muhasara ve zapt olunsun» demiŐti” (Akşın & Oktay, 1956, s.121).

Tarih Lise III ( ztuna, 1977) kitabı ise tarihsel metinler yönünden içeriğinde barındırdıŐı on üç adet okuma parçası ile diŐer ders kitaplarına oranla daha iyi bir konumda olduŐu söylenbilir.

Tarihsel metinler dışında kullanılan  l me deŐerlendirme yöntemleri de tarihsel kavrama becerisinin kazanılmasında önemlidir. Ders kitaplarında yer alan  l me ve deŐerlendirme araçlarının yetersiz olması, konuların derinlemesine ve çok yönlü olarak kavranmasının önünde görünen en büyük engellerden bir tanesidir. Bu durum tarihsel kavrama becerisinin kazanımını olumsuz yönde etkilemektedir.

Ders kitaplarında Osmanlı tarihi konularına ait ünitelerde yapılan incelemelerde, gelenekselleşmiş yaklaşımın ürünü olarak önceden bilinen sonuca öğrenenlerin inandırılmasına dayalı  Ğretim stratejisinin benimsendiŐi görülmektedir. Bilginin

doğruluğunu şüpheyi düşürecek nitelikte olan metinlerin sayısının ise az olduğu gözlemlenmiştir. Sayılanların öğrencilerde tarihsel yorum ve analiz becerisinin gelişimine hizmet etmekten uzak olduğu görülmektedir.

Tarih I (Akşit & Oktay, 1956) kitabında yer alan ünite öncesi hazırlık sorularının tamamı kitap içerisinde tarama yoluyla elde edilebilecek türden bilgileri içermektedir. Kitapta öğrencileri araştırmaya yönlendiren, bilginin doğruluğundan şüphe uyandıran soruların yer almadığı görülmektedir. Niyazi AKŞİT (1968) tarafından kaleme alınan Tarih III. Sınıf kitabında “İstanbul’un, Fatih Sultan Mehmet’e kadar alınamamasının sebepleri nelerdir? gibi hatırlama düzeyinin üzerinde bilgiyi ölçen sorular yer almaktadır (s.34-35). Ancak öğrenciye yöneltilen bu sorular bazen aynı ünite içerisinde bazen de aynı sayfa içerisinde cevaplanarak konu hakkında araştırma yapma ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır.

1950-1980 yılları arasında okutulan tarih ders kitapları içinde yer alan Osmanlı tarihi konularının, tarihsel düşünme becerileri ışığında değerlendirildiğinde kronolojik düşünme becerisi dışında kalan becerilerin kazandırılması noktasında yetersiz kaldığı görülmektedir. Sorunun ortaya çıkmasında etkili olan temel faktörün tarihsel düşünme becerilerinin kitapların kaleme alındığı dönemde ehemmiyetinin anlaşılamadığı düşünülmektedir.

Beşinci Alt Probleme Ait Bulgular

Tarih I (1956) ders kitabı içerisinde yer alan Osmanlı İmparatorluğunun Yükselme Devri konularının sunumunda günümüz ortaöğretim tarih ders kitaplarında kullanılan sunum tekniği benimsenmiştir. Kitapta Osmanlı ve Avrupa Tarihi birbirinden ayrılmış, iki konuda da kronolojiye bağlı kalınmıştır. Yine Osmanlı tarihinin anlatımında kültür medeniyet konuları siyasi tarih konularından ayrılmıştır. Kronolojik ve tematik yaklaşımın birlikte kullanıldığı bu teknik kronolojik tertip ile gruplandırılan tertibin olumlu yanlarını bir araya getirmektedir.

Tarih I (Akşit & Oktay, s.1956) ders kitabında konular yükselme devri ile başlamış ve tematik anlayışla Osmanlı Devleti'nin doğuda, güneyde, batıda ve denizlerde genişlemesi konuları padişahlara bağlı kalınmadan aktarılmıştır. Aynı kitapta duraklama ve gerileme devri üniteleri olaylar ve olgular merkezinde aktarılmıştır. Duraklama sebepleri, iç isyanlar, ıslahat teşebbüsleri bu konu başlıklarından bazılarıdır.

Akşit ve Oktay (1954) tarafından kaleme alınan Tarih II ders kitabında geniş ıslahat devri konuları Fuat Baymur'un (1964) bahsettiği gruplandıran tertibe benzer bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ünite II. Mahmut ve III. Selim dönemi, siyasi olaylar ve ıslahat hareketleri başlıkları altında incelenmiştir. Kitabın diğer bölümünde Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri isimli ünitesi kronolojik yaklaşımın ışığında kaleme alınmıştır.

Oktay'ın (1964) tarihli kitabında ise Osmanlı tarihi Yükselme Dönemi padişahlar merkezinde aktarılmıştır. Kitabın diğer kısımlarında gruplandıran tertip etkili olmuştur. Konular ıslahat hareketleri, siyasi münasebetler şeklinde başlıklara ayrılarak kronolojiden bağımsız bir anlatımla aktarılmıştır.

Tarih III (1968) ders kitabında “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” ve “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” ünitelerinde Osmanlı tarihi konuları kronolojiye sıkı sıkıya bağlı bir düzen içinde aktarılmıştır. Ancak ünitenin yazım amacının Avrupa tarihi konuları öncesinde Osmanlı'nın durumunun hatırlatılmak istenmesi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Kitabın geri kalan bölümlerinde Oktay'ın (1963) kitabında olduğu gibi gruplandıran yaklaşım etkili olmuştur. Yine bu kitapta da konular ıslahat hareketleri, iç ayaklanmalar, siyasi olaylar gibi başlıklar altında ele alınmıştır.

Öztuna (1977) tarafından kaleme alınan Tarih Lise III ders kitabında siyasi tarih konularının kronolojiye sıkı sıkıya bağlı kalınarak aktarıldığı görülmektedir. Kitabın basım yılı dikkate alındığında bu yaklaşımın konuların sunumunda etkili olması dikkat çekicidir. Kitapta kültür medeniyet konuları gruplandıran tertipte öngörüldüğü şekilde ordu, din ve ahlak, hukuk, eğitim gibi başlıklar altında aktarılmıştır.

Altıncı Alt Probleme Ait Bulgular

Müfredat programlarında belirtilmemesine karşın incelenen kitaplarda kullanılan dilin sade ve anlaşılır olduğu görülmüştür. Kitaplarda kullanılan bazı yabancı kökenli ve öğrenci düzeyinin üstünde olduğu düşünülen sözcükleri şöyle sıralamak mümkündür.

Tablo 6

Ders Kitaplarında Yer Alan Yabancı Kelimelere Ait Örnekler

Tarih I 1954	Tarih II 1953	Tarih Lise III. Sınıf 1968	Tarih Lise: III 1964	Tarih Lise III 1977
Muvazzena	Muvaffak	Fasıla	Cerim	İzhar
Dimağ	Salahiyet	Beyhude	Avazene	Feth-i Mübin
Tahkikat	Müstakil	Terakki	İstical	Telakki
Tavassut	Muhaceret	Cerim	Kirenay	Varidat
Mucibince	Mutaassıp	Tahkir	Kavi	Mütehammil
Mukabil	İrtica	Darb-ı mesel	Mukteza	Mutedil
Mufassal	Müstahkem	Murahhas	Havfetmek	Müstenit
Amil	Müteessir	Taasup	Taam	İltihak

Öğrencilerin yaş grupları dikkate alındığında yukarıda sayılan sözcüklerin düzeye uygun olmadığı düşünülebilir. Ancak problemlili sözcüklerin sayısının bir elin parmaklarını geçmediği göz önünde bulundurulmalıdır.

Konu ders kitapları özelinde değerlendirildiğinde Tarih I (Akşit & Oktay, 1956) ve Tarih II (Akşit & Oktay, 1954) kitaplarına oranla III. Sınıf Tarih kitabında (Akşit, 1968) Arapça ve Farsçadan geçen kelimelerin sayısının az olduğu görülmektedir. Öztuna (1977) tarafından kaleme alınan Tarih Lise III kitabında ise diğer ders kitaplarından farklı olarak okuma parçaları dışında yer alan yabancı kelimelerin de sayısal anlamda fazla olduğu dikkat çekmektedir. 1977 yılına ait ders kitabında 1956 yılına ait ders kitabına oranla daha fazla yabancı kelime kullanılması durumun yazar kaynaklı olduğunu göstermektedir.

Tarih Lise III (Öztuna, 1977) ders kitabı dışında kalan kitaplarda konu anlatım kısımlarının sade bir Türkçe ile kaleme alınmasına rağmen metinlerde yer alan diyalogların Arapça ve Farsça sözcükler barındırması söz konusu metinlerin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

“Türk ordusu ise: «Kazay-ı ûsumanî hir seyl-i nâgihanî gibi küffar üzerine doğru yürüdüler. Tabıl ve kös âvazesinden ve zurna ve kirenay sedâsından, âdem sesinden, atlar kişnemesinden, bayraklar, şakırtısından zühreler çâk olup at ata, âdem âdeme» girdiler” (Oktay, 1964, s.84).

Dil bilgisi kuralları yönünden ders kitapları içinde sayısal anlamda en problemli kitap Oktay (1964) tarafından hazırlanan Tarih III. Sınıf ders kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitabın basım tarihinin nispeten daha güncel olmasına rağmen araştırmaya konu diğer ders kitaplarıyla karşılaştırıldığında yazım kurallarına daha az riayet edildiği gözlemlenmektedir. Kitapta yer alan yazım hatalarının çoğunluğu ünlü uyumu kuralına uyulmamasından kaynaklanmaktadır.

Küçük Ünlü Uyumunu, düzlük yuvarlaklık uyumu olarak tanımlamak mümkündür. Türkçe kelimelerde kural olarak düz ünlü (a, e, ı, i) harflerin ardından düz, yuvarlak ünlü harflerin ardından (o, ö, u, ü) yuvarlak dar (u, ü) veya düz geniş (a, e) ünlüler bulunur (TDK, ty).

Küçük ünlü uyumu kuralının ihlaline ilişkin örnek: “Şimdi bu isyanları sırayla inceliyelim” (Oktay, 1964, s.127)

Küçük ünlü uyumu kuralının ihlaline ilişkin bir diğer örnek: ” IV. Muradın önünde yapılan soruşturmada macerasını dinliyen padişah kendisini affederek Bosna valiliğine tayin etti” (Oktay, 1964, s.129).

Büyük ünlü uyumu diğer ismi ile kalınlık incelik uyumu bir kelimenin kalın ünlü ile (a, ı, o, u) başladıktan sonra kalın ünlüyle, ince ünlü ile (e, i, ö, ü) başladıktan sonra ince ünlüyle devam etmesidir.

Bu konuyla bağlantılı olarak “ile” bağlacı ünlüyle biten kelimelere eklenmesi halinde başındaki -i ünlüsü -y ünlüsüne dönüşür ve bu şekilde oluşan kelimeler büyük ünlü uyumu kuralına uyar (TDK, t.y.). Aşağıda bu kurala uyulmadığını gösteren örnekler yer almaktadır.

Büyük ünlü uyumu kuralı hatası ile ilgili örnek: “Urbanın yardımlarıyla Edirne'de büyük kuşatma topları döktürdü” (Oktay, 1964, s.7).

Büyük ünlü uyumu kuralının ihlaline ilişkin bir diğer örnek: “Memleket parti ve mezhep kavgalarıyla çalkalanıyordu” (Oktay, 1964, s.7).

İncelenen ders kitaplarında yukarıda sayılan büyük ve küçük ünlü uyumu kuralları dışında dikkat çeken diğer imla hataları aşağıdaki gibidir.

Yardımcı fiilin birleşik kullanılmasından kaynaklanan yazım hatası örneği: “İkinci Meşrutiyet devrinde nasıl bir siyaset takibedilmiştir?” (Akşit & Oktay, 1953, s.110).

Birleşik kelimelerin ayrı yazımından kaynaklı yazım yanlışı örneği: “Lehistan işlerine karışmaktan da vaz geçmedi” (Akşit & Oktay, 1956, s.68).

Dersin içeriği ile doğrudan ilgili olmasa bile kullanılan sözcüklerin doğru seçilmesi önemlidir. Yakın anlamlı sözcükler asıl anlamı tam olarak karşılaması mümkün olmayacağı gibi ilerideki konularda da kavram karmaşasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

“Genç Osman faciasından sonra memlekette on sene anarşi ve ihtilâl devam etti. Yeniçeriler ve Sipahiler IV. Murad'ın ilk zamanlarında da iki defa saraya hücum ederek genç padişahı ölümle tehdittiler. Hattâ bir defasında sadrazam Hafız Ahmet Paşayı padişahın gözü önünde parçaladılar” (Oktay, 1964, s.128).

Örnekte görüldüğü üzere II. Osman'ın tahttan indirilmesi hadisesi ihtilal kelimesi ile tanımlanmıştır. TDK ihtilal sözcüğünü “Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim” olarak tanımlamıştır. Ancak vaka sonucu yönetim şekli değiştirilmediği gibi olay geniş kitlelerin katıldığı bir halk hareketi olmaktan da uzaktır. Meriç (2004, s.117) ihtilalin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır; uzun bir

hazırlık süreci vardır, sadece iş başındakilerin değiştirilmesi yeterli değildir toplumsal yapıda değişiklik olması gereklidir. Yukarda sayılanlar birlikte değerlendirildiğinde II. Osman'ın tahttan indirilmesini ihtilal olarak tanımlanamayacağı görülmektedir.

“Bu sırada Ahmet Paşa 27 yaşlarındaydı. İyi bir öğrenim görmüştü. Babası sadrazam olmadan önce müderris (Profesör) idi” (Oktay, 1964, s.134).

Örnekte müderris günümüz eğitim sistemindeki profesör kadrosuna karşılık gösterilmiştir. Profesör kelimesinin müderris kelimesinin yanında parantez içinde yer alması mesleklerin benzerliğinden çok iki kelimenin eş anlamlı olduğu algısını uyandırmaktadır. Medreselerin günümüz yükseköğretim kurumlarıyla olan farkları bir yana müderrislerin kendi içinde yevmiyelerine göre sınıflara ayrılması profesör kadrosunun ise böyle bir sınıflandırmaya tabi tutulamaması örneğin yerinde olmadığını göstermektedir.

Bir diğer örnek olarak Öztuna'nın (1977) Tarih Lise III ders kitabında yer alan başbakan ifadesini gösterebiliriz. Kitapta Köprülü Mehmet Paşa'nın Valide Tarhan Sultandan talep ettiği yetkiler için “Türkiye tarihinde hiçbir başbakanın istemeye cesaret edemeyeceği salahiyetleri istedi” şeklindeki cümle kullanılmıştır. Sadrazamlık ile başbakanlığın bir tutulması algı karmaşasına neden olması nedeniyle anakronizme bir diğer örnektir.

Anlatım dili konusunda dikkat çeken ilk problem di'li geçmiş zamanla birlikte hikâyeci bir anlatımın sergilenmiş olmasıdır. Bu durum öğrenci zihninde konunun bilimselliğine gölge düşürmektedir.

“Sultan Mahmut memleket içinde bir geziye çıktı. Rumelide bazı vilâyetleri dolaştı. Kahvelerde oturup saatlerce dedikodu etmeyi, çubuk içmeyi yasak etti. Onun bu yenilik hareketleri cahil ve mütaasıp halk arasında şiddetli tepkiler yarattı. Kendisine “Gâvur padişah” denilmeye başlandı. Fakat II. Mahmut zaaf göstermedi. Önüne çıkan engelleri yıktı. İcraatına karşı en küçük itirazda bulunanı sürdü; hapsetti ve öldürdü” (Akşit & Oktay, 1956, s.60).

Piaget'in bilişsel gelişim kuramı ışığında değerlendirildiğinde, soyut kavramlar dönemine isabet eden lise düzeyi için (Piaget, 2004) hikâyeci dil kullanılmasının anlamlandırmayı ya da öğrenmeyi kolaylaştırmak gibi bir amacı olamayacağı görülmektedir. Anlatım dilinde

hikâyeci bir yaklaşım veya somutlaştırma yoluna gidilecek ise bu uygulamanın ilköğretim seviyesinde tercih edilmesi gerekir. Lise düzeyinde ders kitaplarında kullanılan dilin bilimsel süreç becerilerine katkı sunacak akademik dil olması gerekmektedir.

Tarih I ders kitabında yer “Osmanlı İmparatorluğunun Doğuda ve Güneyde” genişlemesi konusunda Osmanlı-Safevi mücadelesi anlatılırken “Şii tehlikesi” kelimesi kullanılmıştır (Akşit, 1963, s.55). Bu tarz ifadelerden kaçınılması ve bunun yerine Şiilik propagandası tehlikesi ya da Safevi tehlikesi gibi daha birleştirici ifadelerin kullanılması gerektiği aşıkardır.

Tarih II ders kitabında 1977-1978 Osmanlı-Rus harbi sırasında Türk ordusunun Bulgar ordusunun ihanetine uğradığı dile getirilmiştir (Akşit & Oktay, 1953, s.134).

Tarih kitaplarında şiddet ve nefret ifadeleri üzerine yapılan çalışmalarda en sık rastlanan bulgulardan bir tanesi de Araplara yönelik ifadelerdir. I. Dünya Savaşı sırasında Arapların Şerif Hüseyin önderliğinde Osmanlıya karşı ayaklanması olayı yüzyıllarca kapı komşuluğu yapan Ermenilerin katliamlarından daha çok yer bulmuştur.

Tarih II ders kitabında I. Dünya Savaşında Mısır ve Irak cephesinde yaşanan olaylar “Arapların ihaneti ve düşmanla bir olup bizi arkadan vurmaları bu cephedeki muharebeleri çok kötü bir duruma soktu” sözleriyle aktarılmıştır (Akşit & Oktay, 1953, s.1953).

Bilimsel olarak kanıtlanması mümkün olmayan ve dersin bilimsel amaçlarına hizmet etmeyen bilgilerle Osmanlı hükümdarlarına karşı yöneltilen suçlamalara da en az dini ve etnik gruplara karşı kullanılan incitici ifadeler kadar dikkat edilmesi gerekmektedir. Araştırma kapsamında incelenen tarih ders kitaplarında Osmanlı devlet adamlarına yönelik ifadelerin oldukça problemli olduğu görülmüştür. Kitaplarda saygısızlık boyutuna ulaşan yakıştırmaların özellikle II. Bayezid, IV. Murat ve II. Abdülhamit’in şahsiyetleri etrafında toplandığı görülmüştür.

Akşit ve Oktay (1954) tarafından kaleme alınan Tarih I ders kitabında Duraklama Dönemi padişahları tasvir edilirken aşağıdaki ifadeler kullanılmıştır:

“Mutlakiyetle idare edilen Osmanlı imparatorluğunda bütün kuvvet ve kudret padişahın şahsında toplanmıştı. Osmanlı Devletinin ilk zamanlarında ve yükselme devrinde başta bulunan padişahların hemen hepsi devleti kendileri idare etmişler ve ordularıyla birlikte sefere giderek parlak zaferler kazanmışlardı. Duraklama devrinin padişahları ise kabiliyetsiz ve idaresiz kimselerdi. Bunlardan bazıları çocuk, bazıları da deli ve aptaldı. Fakat içlerinde memleketeye faydalı hizmetlerde bulunanlar da vardı” (Akşit & Oktay, 1954, s.94).

Osmanlı hükümdarları için kullanılan deli ve aptal gibi yakıştırmaların kazanımlarla ilişkisinin olmadığı açıktır. Ayrıca bu tip ifadeler yazım dilinin bilimselliğine de gölge düşürmektedir. Kitaplarda Osmanlı devlet adamlarına yönelik diğer ifadeler aşağıda yer almaktadır.

“Şah İsmail verdiği cevapta bu hakaret dolu mektuptan şikâyet ederek bu yazıların afyonkeş katipler tarafından yazılması sebebiyle, bir altın kutu içinde afyon macunu yolladığını bildirdi. Böylece babası II. Bayezid’in afyonkeşliğinin Selim’e de geçtiğini ima eylemek istemişti” (Akşit & Oktay, 1954, s.53-54).

“Fakat Sultan Murat esaslı bir ıslahat yapmaya fırsat bulamadı. Henüz yirmi dokuz yaşında iken öldü (1640). Herkese yasak ettiği şarabı bir türlü bırakamamıştı” (Akşit & Oktay, 1954, s.109).

“Fakat Sultan Murat bu raporu tatbik etmeye vakit bulamamıştır. Zira herkese yasak ettiği şaraba düşkünlüğü kendisinin genç yaşında ölümüne sebeb olmuştur “(Oktay, 1964, s.131).

“II. Abdülhamit gayet vehimli bir hükümdardı. Hal edilmekten korkuyordu. Ayestefanos antlaşmasından biraz sonra V. Murad’ı tekrar padişah yapmak isteyen Ali Suavi’nin Çırağan sarayına hücum etmesi, onu daha ziyade vesveseli ve korkak yaptı” (Akşit & Oktay, 1954, s.137).

Padişahın, şahsına karşı gerçekleştirilen suikast girişiminin ardından bazı tedbirlere başvurması ön görülebilir bir sonuç iken bu durumun korkaklık olarak ifade edilmesi kitaplarda karşılaşılan olumsuz örneklerden bir tanesidir.

Niyazi Akşit ve Emin Oktay (1954) tarafından birlikte kaleme alınan Tarih I isimli kitapta, I. Bayezid ve II. Abdülhamid'e karşı kullanılan ifadeler 1964 yılında Emin Oktay'ın tek başına kaleme aldığı kitapta yer almamıştır. Oktay'ın (1964) kitabında yer alan IV. Murat'ın şarap bağımlılığı yüzünden hayatını kaybettiği bilgisi ise Yılmaz Öztuna'nın 1977 tarihli Tarih Lise III kitabında yer almamıştır. Bu şekilde kitaplarda yer alan afyonkeş, korkak, şarap bağımlısı gibi ifadelerin ileriki tarihlerde azalarak son bulduğu görülmektedir.

Akşit (1968) tarafından hazırlanan tarih ders kitabında, Akşit ve Oktay'ın birlikte hazırladıkları 1956 yılına ait kitapta yer alan ifadelerin varlığını sürdürmesi dil konusunda karşılaşılan problemlerin yazar kaynaklı olduğunu işaret etmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, müfredat programında kullanılacak dilin özelliklerine yer verilmemesi etkili olmuştur.

Ders kitaplarında şiddete yönelik ifadelerin tüm çıplaklığıyla yer aldığı görülmüştür. Fatih Sultan Mehmet zamanında “Osmanlı İmparatorluğunun Batıda Genişlemesi” başlığı altında Kazıklı Voyvoda olayında, Voyvoda'nın yaptığı işkenceler detaylarıyla aktarılmıştır. Kitapta konu “Fatih zamanında Eflak Beyi bulunan Cellâd Vlad (Kazıklı voyvoda) çok zalim bir adamdı. Öldürmek istediği kimseleri kazığa vurdurur, onların ortasında yemek yemekten zevk duyardı...” şeklinde aktarılmıştır (Akşit, 1963, s.60).

Osmanlı İmparatorluğu duraklama devri iç isyanlar konusunda II. Osman'ın Yedi Kule Zindanlarına götürülürken yaşadığı trajik sahne ayrıntılarıyla anlatılmış padişahın kulağının kesilerek valide sultana (I. Mustafa'nın annesi) götürüldüğüne değinilmiştir (Akşit & Oktay, 1954, s.103).

Ülkemizde ortaöğretim öğrencilerinin yaş grubu birçok gelişim kuramına göre kişisel gelişimin son evrelerine rastlamaktadır (Özdemir, Özdemir, Kadak & Nasıroğlu, 2012, s.569-586). “Kulak kesmek”, “kazığa vurmak” gibi gereksiz şiddet içeren ifadelerin tarih ders kitapları aracılığıyla tamamlanmamış bir kişilikte iz bırakması, tarih eğitiminin amaçları arasında yer almamaktadır.

Yedinci Alt Probleme Ait Bulgular

Tarih I kitabında “Osmanlı İmparatorluğu Yükselme Devri” ünitesi öncesinde Viyana niçin zapt edilmemiştir, Fatih zamanında denizlerde nereleri alınmıştır, Malta seferinin neticesi ne olmuştur? soruları yer almaktadır (Akşit & Oktay, 1956, s.46). Ünite içerisinde yer alan kazanımların ünite öncesinde sorulmasının öğrencilerin hazır bulunuşluğunun tespitinde işe yaramayacağı açıktır. “Osmanlı İmparatorluğu Yükselme Devri” ünitesi öncesinde Avrupa’da ve Anadolu’da yaşanan siyasi atmosfer hakkındaki öğrencilerin hazır bulunuşlarını ölçebilecek nitelikte soruların yöneltilmesi yerinde olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama Devri konularında Yükselme Devri konularında olduğu gibi giriş bölümünde ünitenin içinde yer alan kazanımlarla ilgili olarak “Viyana’nın alınamamasının sebepleri nelerdir?” ve “XVI. Yüzyılın sonlarında İran ve Avusturya ya harb açılması doğru olmuş mudur?” şeklinde sorulara yer verilmiştir. Bahse konu durum Gerileme Dönemi ve Osmanlı Medeniyeti ünitelerinde de devam etmiştir.

Tarih I (Oktay & Akşit, 1956) kitabında ünite içinde ve ünite sonunda herhangi bir ölçme değerlendirme yöntemine yer verilmemiştir. Buradan hareketle kitapta ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin etkin kullanılmadığı sonucuna ulaşmaktayız.

Tarih II (Oktay & Akşit, 1954) kitabının ünite sonlarında yer alan sorular hatırlama düzeyinin üzerinde bilgi ve beceriyi ölçmektedir. Bu sorulardan bazıları şu şekildedir: Avrupalılar niçin Yunanlılara çok yakın bir alaka göstermişlerdir?, Sırp ve Yunan isyanlarının çıkmasında Fransız istiklalinin ne gibi bir tesiri olmuştur?.

Tarih Lise:3 isimli (Oktay, 1964) ders kitabında ünite sonlarında, ünite içerisinde yer alan konulara yönelik hatırlama düzeyinde bilgi gerektiren sorular yer almıştır. Ünite konularının öncesinde ya da işlenmesi sırasında herhangi bir ölçme değerlendirme aracına yer verilmemiştir.

1968 tarihli ders kitabında hazırlık sorularıyla öğrencilerin hazır bulunuşlukları tespit edilip ön öğrenmelerinde eksiklik olup olmadığı kontrol edilmiştir. “Osmanlı hükümdarları hangi

bakımından değerli devlet adamlarıdır?” gibi kavrama ve yorum basamaklarına yönelik sorulara yer verilmiştir. Kitapta üst düzey düşünme becerileri olan analiz sentez ve yorum basamaklarına yönelik soruların da yer aldığı görülmektedir.

1956 yılına ait Tarih I ve 1954 yılına ait Tarih II kitabından farklı olarak 1968 (Akşit) yılına ait kitapta “Rumelihisarı ile Ayasofya bugün ne durumdadır?” gibi günümüzle ilişkilendirilmiş sorulara yer verilmiştir. Ünite sonunda yer alan sorular ise öğrenmelerin doğruluğunu tespit etme konusunda yeterlidir. Kitapta ölçme-değerlendirme anlamında tespit edilen eksiklikleri, alternatif ölçme araçlarına yer verilmemesi ve ünite içinde herhangi bir ölçme aracının kullanılmaması olarak sıralayabiliriz.

Öztuna (1977) tarafından kaleme alınan ders kitabında ünite öncesi ve ünite konularının anlatımında sorulara yer verilmemiştir. Ünite sonlarında yer alan sorular ise hatırlama basamağında olup konu içerisinde yer alan bilgilere yöneliktir. Ayrıca söz konusu ders kitabında yer alan sorular niteliği itibarıyla diğer ders kitaplarının arasında dikkat çekmektedir. Bunlardan bazılarını şu şekilde saymak mümkündür: “Bursanın fethinin önemini düşününüz?”, “Orhan Gazinin babasından devr alıp oğluna bıraktığı mirası mukayese ediniz?”, “Orhan Gazinin uç beyi olarak nasıl geliştiğini anlatınız?”, “Kanuni’nin Avrupa’da yaptığı 10 sefer-i hümayun’u teker teker sayınız?”

İncelenen tarih ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme araçlarının yeterince etkin kullanılmadığı ünite başlarında yer alan soruların hazır bulunuşluğu ölçmekten uzak olduğu ünite sonlarında yer alan soruların ise bilgiyi hatırlama düzeyinde yer aldığı görülmüştür.

Tarih ders kitaplarında yer alan ölçme araçlarının alana özgü olan tarihsel düşünme becerileriyle uyumlu üst düzey düşünme becerilerine yönelik sorulardan oluşması aynı zamanda yapılandırmacı yaklaşımında bir gerekliliğidir. Ayrıca kitaplarda yer alan ölçme araçlarının öğrenci farklılıkları göz önünde bulundurularak çeşitlendirilmesi ve süreç boyunca kullanılması ders kitaplarının işlevselliğini arttıracaktır.

BÖLÜM V

SONUÇ

Özellikle yapılandırmacı yaklaşım gibi eğitim bilimlerine yeni eklenen kuramlara rağmen ders kitapları günümüzde önemini korumaktadır. Ulaşılabilir olması, öğretim programlarıyla uyumlu olması, dersin ekonomik şekilde işlenmesine katkıda bulunması ders kitaplarının en belirgin faydaları arasındadır. Ders kitaplarının yukarıda sayılan özellikleri göz önünde bulundurulduğunda dersin en önemli materyallerinden biri olduğu sonucuna ulaşmaktayız

Ülkemizde ders kitapları temelde öğretim programları kapsamında şekillenmektedir. Öğretim programlarının dolayısıyla ders kitaplarının içeriği ise dönemin şartlarına göre ve yetiştirilmek istenen öğrencinin niteliğine göre değişmektedir. Nitekim incelenen otuz yıllık (1950-1980) dönemde ders kitaplarında hatırı sayılır değişimler görülmüştür.

Şemsettin GÜNALTAY tarafından kaleme alınan 1939 yılı Tarih I ders kitabıyla karşılaştırıldığında dönemin (1950-1980) tarih ders kitaplarında milliyetçilik fikrinin izlerini yoğun bir şekilde gözlemlemektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında etkili olan en temel faktör Atatürk'ün hayatını kaybetmesinin ardından İsmet İnönü döneminde yaşanan yumuşama iklimidir. XX. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan ikinci milliyetçilik dalgası ders kitaplarında yerini bulmuş Atatürk döneminin aksine ders kitaplarında Osmanlı konularının hacminde artış yaşanmıştır.

Kitaplarda etkili olan milliyetçi yazım tarzı, konuların Osmanlı Devleti merkezinde savaşlar tarihi şeklinde cereyan etmesine neden olmuştur. Öğrenenlerin olaylara dışardan bakmasına izin vermeyen bu yaklaşım zihinlerde tarihin iyiler-kötüler veya dostlar-düşmanlar olarak şekillenmesine neden olmaktadır.

Ders kitaplarının milliyetçi yaklaşımla yazılmasının bir olumsuz yanı da bireylerin dikkatinin insanlığın ortak sorunlarına çevrilmesine engel olması, ait olduğu milletin penceresinden dünyayı anlamlandırmasına neden olmasıdır. Kitaplarda evrensel değerlere yer verilememiş olması yetiştirilmesi hedeflenen “dünyanın ortak sorunlarına karşı duyarlı vatandaş” profiline de zarar vermektedir.

Kitaplarda sorumluluk, yardımseverlik, saygı gibi sosyal yaşantıya dönük değerlere yer verilmemesi değerler yaklaşımının sınırlı olarak yer almasına neden olmuştur. Milliyetçi merkezde şekillenen değerlerin; içinde bulunulan siyasi, politik ve stratejik şartların bir sonucu olarak yoğunluk kazandığı görülmektedir. Atatürk’ün hayatını kaybetmesinin ardından ülkenin II. Dünya Savaşına girme ihtimali, savaştan sonra Sovyet baskısı, Kıbrıs Barış Harekâtı gibi gelişmeler tarih yazımında milliyetçi unsurların etkinliğini arttırmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Öğretim programlarında yer alan değerlerin dersin geneliyle ve kitap içerisinde yer alan metinlerle ilişkili seçilmesi gerekmektedir. Araştırma kapsamında incelenen ders kitaplarında yer alan değerler yine kitaplarda yer alan devlet adamları ve dini değerlere yönelik ifadelerle tezat oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak ve öğretim programlarında da yer verilmediği göz önünde bulundurularak söz konusu yıllarda planlı bir değerler eğitimi stratejisi uygulanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ders kitaplarının değerler eğitimi yönünden yetersiz kalmasının nedeni; öğretim programında ve müfredat programında değerlerin yer almaması, söz konusu yıllarda programın değerlerle ilgili kısmının yazarlar tarafından şekillendirilmesi, kitapların tarihsel metinler bakımından yetersiz olması, kitapların bilgi merkezli tasarlanmasıdır.

Tarih eğitimi sonrasında elde edilmesi gereken bir takım düşünme becerisi olarak tanımladığımızda (Demircioğlu, 2009, s.228) tarihsel düşünme becerilerinin ne öğretileceğinden çok nasıl öğretileceği ile ilgili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Geçtiğimiz yüzyılın tarih yazıcılarının birinci önceliğinin bu becerilerin kazandırılması olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak tarih eğitiminin amacını, saf geçmişin bilgisini ezberlemek olarak görmek tüm zamanlar için eksik bir yorum olacaktır.

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler bilgiye ulaşmayı her geçen gün kolaylaştırmaktadır. Çeyrek asır öncesinde tarihçilerin uzun araştırmalar neticesinde elde edebildiği bazı kaynaklar günümüzde çevrimiçi ortamlarda sıradan vatandaşlar için ulaşılabilir durumdadır. Ancak bu durum bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Günümüzde bilginin doğruluğunu teyit etmek bilgiye ulaşmaktan daha karmaşık süreçler gerektirmektedir. Ayrıca bilginin tarihçi kimliği taşımayan bireyler için ulaşılabilir hale gelmesi bireylerin tarihçilerin sahip olduğu bir takım düşünme becerisine sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Zira bilginin doğruluğunun yanında doğru yorumlar üretmek için bu düşünme becerilerine de sahip olunması gerekmektedir.

Tarihsel düşünme becerilerinin en önemli aracı konumunda olan tarihsel metinler kitaplarda sayısal olarak yetersiz olmasına karşın birinci ağızdan diyaloglara sıkça yer verilmesi ve hikayeci anlatım tarzının benimsenmesi zihinlerde dönemin canlanmasında etkili olmuştur.

İncelenen ders kitaplarının; öğrenciyi önceden kurgulanmış olay akışı sayesinde, yorum şansı bırakmaksızın ve şüpheyi yer vermeksizin yazarın kesin doğrularına götürdüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca kitap içerisinde yer alan soruların bilgiyi yoklamaktan öte gidememesi Tarihsel sorun analizi ve karar verme gibi becerilerin elde edilmesinin önüne geçmiştir.

Ders kitaplarında konuların sunum sırası bilginin zihinde nasıl yapılandırılacağına etki etmesi bakımından önem taşımaktadır. Kronolojik yada İçinde bulunan zamandan geçmişe intikal eden tertip zaman kavramı ile sıkı sıkıya ilişkili olması nedeniyle olaylar arasındaki

neden sonuç ilişkisinin kavranmasına engel olmaktadır. Merkezleri bir daireler halinde tertip ve takvimi tertip ise öğretim programının yükünü kaldırabilmekten uzaktır.

Ders kitaplarında olayların kronolojik olarak sıralanması ya da büyük adamlar merkezinde aktarılması ezber sorununu ortaya çıkarmaktadır. Konu hakkında araştırmaların yetersiz olması ve yöntemlerin olumlu yanlarının yanında olumsuz yanlarının da bulunması nedeniyle uygulanması gereken tertip hakkında kesin bir yargıya ulaşmak mümkün değildir. Ancak konuların sunum sırası hakkındaki görüşler incelendiğinde günümüzde uygulanan kronolojik ve tematik yaklaşımın birlikte kullanıldığı yöntemin sadece kronolojik tertibin kullanıldığı yaklaşıma göre daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

İletişimin en temel aracı olan dil ders kitaplarında da üzerinde titizlikle durulması gereken konuların başında gelmektedir. Dilin bilimsellikten ödün vermeden düzeye uygun kullanılması, şiddet, nefret çağrışımlarında bulunmaması, Türkçe dil bilgisi kurallarına uygun olması ve kavramların anlamlarına uygun kullanılması ders kitaplarında yer alan dilin özelliklerinden bazılarıdır.

Araştırmaya konu ders kitaplarında anlatım dilinin sade ve anlaşılır olduğu fakat kullanılan tarihsel metinlerde Farsça ve Arapça kelimelerin yer aldığı görülmüştür. Okuma parçalarında yer alan ya da orijinal kaynaklardan alıntı yapılan metinlerin öğrenci tarafından anlaşılabilmesine yardımcı olacak açıklamalarında kitaplarda bulunması önemlidir.

Tarih ders kitaplarında kullanılan hikayeci anlatım dili dersin bilimsel tarafını gölgelemektedir. Konu anlatımında ulaşılan sonuçların gerekçeleriyle izah edilmesi ve kaynak gösterilmesi öğrencilerin bilimsel süreç becerilerine de olumlu anlamda katkıda bulunacaktır.

Ders kitaplarında dil ve anlatım yönünden yaşanan en büyük talihsizlik henüz kanıtlanmamış yoruma açık bilgilere dayanarak tarihi şahsiyetlere ithamlarda bulunulmasıdır. Kitaplarda yöneltilen suçlamalar genel olarak ötekenden çok öncekine yöneliktir. Bulgarlar ve Araplara yönelik birkaç suçlamanın dışında diğer millet ve devletlere karşı rahatsız edici ifadelerle

rastlanmamıştır. Ancak Osmanlı devlet adamlarına yönelik ifadelerin oldukça ağıt ithamlar içerdiği ve eğitsel açıdan gereksiz olduğu görülmektedir.

Hafızalarda saltanata dair anıların tazeliğini koruduğu yıllarda Cumhuriyet yönetiminin geçmişe methiyeler düzmesini beklemek yerinde olmayacaktır. Ancak incelenen ders kitaplarında rejime yönelik eleştiriler yerine önemli şahsiyetlere hakaretimiz ithamlarda bulunulması okuyanlarda geçmişe dönük olumsuz tutumlar gelişmesine neden olacaktır.

Ders kitaplarında öneminin yeterince anlaşılamamasının da etkisiyle ölçme ve değerlendirme araçlarının etkin kullanılmadığı görülmektedir. Ölçme ve değerlendirmede yaşanan bu eksiklik tarihsel düşünme becerilerinden konuların kavranmasına kadar bir çok noktaya etki etmiştir. Bu kapsamda dil ve anlatımdan sonra tespit edilen en sorunlu alanın ölçme ve değerlendirme olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında incelenen Lise 3. Sınıf tarih (Akşit, 1968) kitabının ölçme değerlendirme anlamında en başarılı ders kitabı olduğu söylenebilir. Gerek öğrenme sürecinde ölçme araçlarının aktif olarak kullanılması gerekse üst düzey düşünme becerilerine yönelik sorulara yer verilmesi ders kitabını diğerlerinden ayıran özellikler olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Öneriler

Gerek eğitim bilimlerinde yaşanan gelişmelerin gerekse toplumda artan hassasiyetin etkisiyle ders kitaplarında yaşanan sorunların bir çoğu aşılmış durumdadır. Ancak tarih ders kitapları halihazırda savaşların ağırlıkta olduğu konulardan oluşmaktadır. Öğretim programlarında yer alan kazanımların öğrencilerin ilerde karşılaçakları Dünya şartlarına uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenleme yapılırken aynı zamanda milli hassasiyetler de göz önünde bulundurulmalıdır. Milletini ve ülkesini seven aynı zamanda ötekine saygı duyan, küresel sorunları sahiplenebilen vatandaşlar yetiştirmek eğitim bilimlerinin tarihi sorumluluğudur. Bu kapsamda küresel vatandaşlık kavramı tarih dersi

öğretim programlarında önemle vurgulanmalı ve kazanımlar bu doğrultuda yeniden belirlenmelidir.

Değerler eğitimi noktasında öğretim programları yeniden şekillendirilmeli aktarılacak istenen değere yönelik yöntem ve teknik konusunda öğretmenler bilgilendirilmelidir. Ders kitaplarında yer alan metinlerin değerler ile uyumluluğu denetlenmelidir. Dersin doğasına uymayan değerlerin öğretim programlarından çıkarılmalı yerine tarih dersleri ile ilişkili değerler konulmalıdır. MEB bünyesinde düzenlenecek çalıştaylarla değerler eğitiminde yer alan kavramlar tartışılmalı, kişilik özelliği durumunda olanlar öğretim programlarından çıkarılmalıdır.

Tarih derslerine yönelik materyallerin hazırlanmasında göz önünde bulundurulması gereken en önemli kıstaslardan biri tarihsel düşünme becerileridir. Ders kitaplarında öğrenciye yorum şansı bırakacak sorular yöneltilmeli, kesin olmayan konular için hükümler konulmamalıdır. Tarihsel kavrama becerisine yönelik olarak ders kitapları yeterli görülmemeli öğrenci zihninde dönemin şartlarını canlandırabilecek kısa videolar hazırlanmalıdır. Klasik ders kitabı tasarımının dışına çıkılarak interaktif ders kitapları yaygınlaştırılmalı kitaplarda yer alan QR kodlar ile kitap-öğrenci arasındaki etkileşim artırılmalıdır.

Ders kitaplarında konuların sunumuna ilişkin deneysel çalışmaların azlığı konu hakkında geçerli hükümler verilmesinin önündeki en büyük engellerden bir tanesidir. Sunum sırası kazanımların türüne, bilginin kapsamına, konu bütünlüğüne göre değişeceği göz önünde bulundurulduğunda yapılacak çalışmaların asıl amacının, hangi derste hangi yaklaşımın uygulanacağını tespit edilmesi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tarih ders kitaplarında kullanılan metinlerin mutlaka sadeleştirilmesi ya da öğrenci tarafından anlaşılabilmesini sağlayacak yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Anlatım dilinde bilimselliğe gölge düşürecek hikâyeci yaklaşımdan vazgeçilmesi en acil konuların başında gelmektedir. Türkçe dil bilgisi kurallarının ders kitaplarında uygunluğunu

denetleyecek mekanizmaların güçlendirilmesi de ders kitaplarının hazırlanmasına yönelik atılması gereken adımlardan bir tanesidir.

Ölçme araçlarının tarih dersine özgü olarak taşınması gereken niteliklerin, alanın uzmanlarınca belirlenmesi, program geliştirme çalışma grubunda yer alan ölçme ve değerlendirme uzmanının konu hakkında bilgilendirilmesi yada bilgili kişilerden seçilmesi önemlidir.

KAYNAKLAR

- Akbaba, B. (2017). 1960-1970'lerde Tarih Eğitimi. A. Şimşek (Ed.), *Türkiye'de Tarih Eğitimi* içinde (s.209-251). Ankara: Pegem
- Akıncı, A., & Yavuzylmaz, O. (2018). Milliyetçilik, Irk-Irkçılık İlişkisi. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(26), 75-84.
https://www.researchgate.net/publication/329966744_Milliyetcilik_Irk-Irkcilik_Iliskisi sayfasından erişilmiştir.
- Akşit, N., & Oktay, E. (1954). *Tarih I: Öğretmen Okulları Kitapları*. İstanbul: Maarif.
- Akşit, N., & Oktay, E. (1956). *Tarih I: Öğretmen Okulları Kitapları*. İstanbul: Maarif.
- Akşit, N., & Oktay, E. (1953). *Tarih II: Öğretmen Okulları Kitapları*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Akşit, N., & Oktay, E. (1958). *Tarih II: Öğretmen Okulları Kitapları*. İstanbul: Maarif.
- Akşit, N. (1968). *Tarih Lise III. Sınıf*. İstanbul: Remzi.
- Aktan, C. (2009). Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 38-59. <http://dergipark.org.tr/hiad/issue/7647/328756> sayfasından erişilmiştir.
- Akyüz, Y. (1989). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e)*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Alaca, E. (2015). Türkiye'de Siyasi İktidar Değişiklikleri ve Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Algısı (1970-1980). (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- ASELSAN (2019.). 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Özel Bülteni.
https://www.aselsan.com.tr/a_bulten_Kibris_Baris_Harekati_Ozel_Bulteni_7622.pdf sayfasından erişilmiştir
- Aslan, E. (2014). *Türkiye'nin İç Siyasetinde DP (1950-1960)*. (Yüksek lisans tezi).
<https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Ata, B. (2001). 1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'in Türkiye Seyahati. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21(3). 193-207
<http://gefad.gazi.edu.tr/article/view/5000078942/5000073159> sayfasından erişilmiştir.
- Ata, B. (2002). Tarih Derslerinde Dokümanlarla Öğretim Yaklaşımı, *Türk Yurdu*, 22 (175), 80-86.
- Ata, B., & Keçe, M. (2014). Öğrencilerin Tarih Okuryazarlığı Düzeylerini Etkileyen Faktörler Öğretmen Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 3(2), 1-23. <https://doi.org/10.17497/tuhed.185603>
- Ata, B. (1998, Haziran). *John Dewey ve Türkiye'de İlköğretimde Tarih Öğretimi (1923 - 1930)*. Atatürk'ün Cumhuriyetin İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Kocaeli Üniversitesi ile Atatürk Araştırma Merkezi, İzmit
- Ata, B. (2001). 1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'nin Türkiye Seyahati. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21 (3), 193-207.
<http://www.gefad.gazi.edu.tr/download/article-file/77469> sayfasından erişilmiştir.
- Ata, B. (2014). 1924'te İlkokullarda Tarih Öğretimi: D'alembert Etkisi Altında Türk Deneyimi. *Türk Tarih Eğitim Dergisi*, 3(1), 43-61.
- Ata, B. (t.y). *Johann Friedrich Herbart'ın Tarih Eğitimi üzerine Görüşleri*,
[https://www.academia.edu/606621/JOHANN_FR%C4%B0EDR%C4%B0CH_HERBARTIN_TAR%C4%B0H_E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%C4%B0_%C3%](https://www.academia.edu/606621/JOHANN_FR%C4%B0EDR%C4%B0CH_HERBARTIN_TAR%C4%B0H_E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%C4%B0_%C3%99)

9CZER%C4%B0NE_G%C3%96R%C3%9C%C5%9ELER%C4%B0 sayfasından erişilmiştir.

Arıkan, Z. (1995). *Ders Kitaplarında Avrupa Tarihi*. Salih Özbaran (Yay. haz.). Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu, Bildiriler içinde (s.145-160). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.

Aydemir, S. (2014). 12 Mart 1971 Askeri Muhtırasına Giden Süreçte Üniversite Olayları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5 (5), 43-51. Doi: DOI: 10.33692/avrasyad.175257

Ayan, F. T. (2006). XIV. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Baymur, F. (1964). *Tarih Öğretimi*. İstanbul: İnkılap ve Aka.

Birol, S. (2013). 1961 Anayasasında İfade Özgürlüğü. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 43, 39-54. <http://dergipark.org.tr/iuifd/issue/22893/244996> sayfasından erişilmiştir.

Buldum, N. (2012). 1940-2010 Yılları Arasında Lise Tarih Ders Kitaplarının Şekil ve İçerik Açısından İncelenmesi. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Bulut, F. (2011). 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11(23), 123-149. <http://dergipark.org.tr/ctad/issue/25244/266932> sayfasından erişilmiştir.

Ceylan, S. (2008). *DP İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950–1960)*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Cihan, M. (2010). John Locke ve Eğitim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 173-178. <http://dergipark.org.tr/ataunisobil/issue/2817/37933> sayfasından erişilmiştir.
- Coşkun, Y. (2016). 12 Mart 1971 Muhtırasının İngiliz Arşiv Belgelerindeki Yansıması. *Tarih Okulu Dergisi*. 9(XXVIII), 299-309. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh978>
- Çakmak, D. (2008). Türkiye’de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği. *Gazi Akademik Bakış*, 1 (2), 35-68. <http://dergipark.org.tr/gav/issue/6529/86573> sayfasından erişilmiştir.
- Çelik, M. (2015). Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55770> sayfasından erişilmiştir.
- Çelik, S., Şenocak, E., Bayrakçeken., S, Taşkesenligil, Y & Doymuş, K. (2010). Aktif Öğrenme Stratejileri Üzerine Bir Derleme Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 155-185.
- Dawson, I. (2007). *Time for chronology?*. <http://www.thinkinghistory.co.uk/Issues/downloads/TimeforChronology.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Demircioğlu, İ. (2008). Türkiye’de Tarih Eğitiminin Tarihi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 12, 431-450. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/43479/530671> sayfasından erişilmiştir.
- Demircioğlu, İ. (2012). Osmanlı Devleti’nde Tarih Yazımının Tarih Öğretimi Üzerine Etkileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(193), 115-125. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36181/406765> sayfasından erişilmiştir.

- Demircioğlu, İ. (2009). Tarih Öğretmenlerinin Tarihsel Düşünme Becerilerine Yönelik Görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 39 (184), 228-239.
- Demircioğlu, İ. (2011). Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 38, 119-133.
- Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69-88.
<http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-15-makale-3.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Yılmaz, D., Duran, H. & Köse, İ. (2019). Ortaöğretim Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi Ders Kitabı: Devlet Kitapları.
- Dilek, D. (2001). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*. Ankara: Pegem.
- Durur, E. K. (2011). Milliyetçilik Söylemi ve Medya. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 35-50.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/2828/38313> sayfasından erişilmiştir.
- Elban, M. (2015). Tarih Eğitimi ve Vatanseverlik Üzerine Bazı Düşünceler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4 (3), 1302-1319.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/teke/article/view/5000147036> sayfasından erişilmiştir.
- Erkal, E. (2017). Küreselleşme ve Ulus-Devletler, Nevin Güngör Ergen (Ed.), *Sosyoloji Konferansları içinde* (s.269-383). İstanbul Üniversitesi: Kültür Sanat.
- Ertan, F. E., & Örs, O. (2018). Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir?. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 62, 39-84.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/676129> sayfasından erişilmiştir.

- Ertem, B. (2018). 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974). *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 655-676. 10.26466/opus.407560
- Göçer, A. (2008). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarının Ölçme ve Değerlendirme Açısından İncelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1), 197-210. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/2821/38047> sayfasından erişilmiştir.
- Günaltay, Ş.(1939). *Lise Kitapları Tarih I*. İstanbul: Maarif.
- Gürgür, N. (2001). Küreselleşme ve Milliyetçilik Üzerine. *Türk Yurdu*, 21(161), 4-12.
- Gürol, M. (2003). Aktif Öğrenmeyi Temel Alan Oluşturmacı Öğrenme Tasarımının Uygulanması ve Başarıya Etkisi. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 169-179. http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol04_Issue07_2003/312.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Hali, S. (2014). Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2014(3), 158-166. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/goputeb/issue/33496/380657> sayfasından erişilmiştir.
- Kafesoğlu, İ., & Deliorman, A. (1976). *Tarih Lise I*, Ankara: Milli Eğitim.
- Kafesoğlu, İ., & Deliorman, A. (1977). *Tarih Lise II*, Ankara: Milli Eğitim.
- Karakök, T. (2011). Menderes Dönemi'nde (1950 – 1960) Türkiye'de Eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1 (2) Doi: 10.5961/jhes.2011.014
- Kavruk, H., & Çeçen, M. (2013). Türkçe Dersi Yazılı Sınav Sorularının Bilişsel Alan Basamakları Açısından Değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 1-9. 10.16916/aded.15990

- Keçe, M. (2016). Tarihsel Düşünme Becerileri ile Tarih Okuryazarlığı Becerilerinin Karşılaştırılması. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (03), 108-122. <http://dergipark.org.tr/ksbd/issue/16232/169995> sayfasından erişilmiştir.
- Keskin, Y. (2014). DP İktidarı ve Günümüze Yansımaları. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), 107-130. <http://dergipark.org.tr/erzisosbil/issue/6035/80838> sayfasından erişilmiştir.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5 (1), 219-230. <http://dergipark.org.tr/sobiadsbd/issue/11355/135742> sayfasından erişilmiştir.
- Koçak, K. (2011). *Türkiye’de Tarih Programlarının İncelenmesi ve Geliştirme Çabaları*. <https://drkemalkocak.wordpress.com/2011/09/07/turkiye’de-tarih-programlarinin-incelenmesi-ve-gelistirme-cabaları-diger-derslerle-iliskilendirme/> sayfasından erişilmiştir.
- Koçoğlu, Y. (2014). Barışın Aracı Olarak Tarih Ders Kitapları: Türk-Yunan Tarih Ders Kitapları Örnekleme. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Korkmaz, B. (2005). *DP Dönemi Liselerde Tarih Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Lorenc, j., Mrozowski, k. , Oniszcuk, A., Staniszewski, j. & Starczynowska, k. (2013). How Is Chronological Thinking Tested?. *Edukacja*. (2013)1, 84–97 <https://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/282250/PDF/6-6-lorenc-et-al-how-is-chronological-thinking-tested.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Meriç, C. (2016). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim.

- MEB (2011). *Ortaöğretim 11. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı*.
<https://docplayer.biz.tr/4594535-Talim-ve-terbiye-kurulu-baskanligi-tarih-dersi-ogretim-programi-gelistirme-ozel-ihisas-komisyonu.html> sayfasından erişilmiştir.
- MEB (2018). *Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı*.
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344> sayfasından erişilmiştir.
- Neziroğlu, İ. & Yılmaz, T. (2015). *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (1. cilt)*. Ankara: TBMM.
- Oktaç, E. (1964). *Tarih Lise: III*. İstanbul: Atlas.
- Önal, T. (2017). 27 Mayıs İhtilali'nin Geride Bıraktıkları ve İnönü Hükümetleri Döneminin Önemli İç Siyasi Gelişmeleri (1961-1965). *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 1 (1), 10-25.
<http://dergipark.org.tr/mamusbbd/issue/33656/372347> sayfasından erişilmiştir.
- Önal, T. (2015). Askeri Vesayet Sisteminin İlk Halkası: 27 Mayıs Süreci ve Sonrası. *Turkish Studies*, 10 (1), 511-534.
http://turkishstudies.net/files/turkishstudies/882868238_22%C3%96nalTekin-trh-511-534.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (29), 253-269.
<http://dergipark.org.tr/erusosbilder/issue/23763/253298> Sayfasından erişilmiştir
- Özdemir, O, Özdemir, P, Kadak, M, Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4 (4), 566-589. Doi: 10.5455/cap.201204
- Özden, M., & Erbay, E. (2018). Küresel Vatandaşlık: Belirsizlik Mi, Fırsat Mı?. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(4), 76-81.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ssrj/issue/40567/480919> sayfasından erişilmiştir.
- Öztuna, Y. (1977). *Tarih Lise III*. Devlet Kitaplar: İstanbul.

- Öztürk, İ. H. (2011) Tarih Öğretiminde Anakronizm Sorunu: Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitaplarındaki Kurgusal Metinler Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 37-58.<https://dergipark.org.tr/download/article-file/179016> sayfasından erişilmiştir.
- Piaget, J.(2004). *Çocukta Zihinsel Gelişim*. Hüseyin Portakal (Çev.). İstanbul: Cem.
- Safran M., & Ata B. (1996), Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 11-26.
- Safran, M., & Şimşek, A. (2009). Tarih Yazımında Bir Sorun: Tarih ve Zaman İlişkisi. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 9-26. https://www.academia.edu/4943298/Tarih_Yaz%C4%B1m%C4%B1nda_Bir_Sorun_Tarih_ve_Zaman_%C4%B0li%C5%9Fkisi sayfasından erişilmiştir.
- Safran, M. (2002). Orta Öğretim Kurumlarında Tarih Öğretiminin Yapı ve Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma. *Türk Yurdu*, 175, 73-79.
- Sevdi, S. (2018). İktidarı Vermeyen İki Seçim: 1973 ve 1977 Seçimleri. *Akademik Kaynak*. <https://www.akademikkaynak.com/iktidari-vermeyen-iki-secim-1973-ve-1977-secimleri.html> sayfasından erişilmiştir.
- Sobacı, M. Z. (2015) Türkiye'nin Koalisyon Tecrübesi: Modeller ve Siyasal Gerçeklikler. *SETA Perspektif*. 109 http://file.setav.org/Files/Pdf/20150716003527_turkiye%E2%80%99nin-koalisyon-tecrubesi.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Şahin, E., & Tunç, B. (2015). DP'nin Kuruluş Süreci ve DP – CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947). *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 1 (2), 31-69. <http://dergipark.org.tr/skad/issue/21059/226728> sayfasından erişilmiştir.

- Şahin, M., Şahin, S. & Gögebakan, D. (2016). Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı ve Dünya Vatandaşlığı: Öğretmen Adaylarının Perspektifinden. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 369-390. 10.16986/HUJE.2016015386.
- Şimşek, A., & Alaslan, F. (2014). Milliyetçi Tarihten Milli Tarihe, Çatışmacı Eğitimden Barışçı Eğitime Doğru Türkiye’de Tarih Ders Kitapları. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 40. <http://dergipark.org.tr/abuhbd/issue/32926/365773> sayfasından erişilmiştir.
- Şimşek, A., & Alaslan, F.(2017). Türkiye’de Tarih Öğretim Programları (Müfredat) üzerine yapılmış Çalışmalara Genel Bakış. İ.H. Demircioğlu & E. Demircioğlu (Ed.), *Türkiye’de Tarih Eğitimi Araştırmaları El Kitabı* içinde (s. 291-305). Ankara: Pegem Akademi.
- Tangülü, Z. (2012). DP Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (2), 389-410. <http://dergipark.org.tr/tebd/issue/26137/275285> Sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (2013a). Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (22 Mayıs 1950 – 20 Kasım 1961) (2. cilt). Ankara: TBMM.
- TBMM. (2013b). Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (20 Kasım 1961- 27 Ekim 1965) (3. cilt). Ankara: TBMM.
- TBMM. (2013c). Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (27 Ekim 1965-26 Mart 1971) (4. cilt). Ankara: TBMM.
- TBMM. (2013d). Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (26 Mart 1971-17 Kasım 1974) (5. cilt). Ankara: TBMM.
- TBMM. (2013e). Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (17 Kasım 1974-12 Kasım 1979) (6. cilt). Ankara: TBMM .

- Tekeli, İ. (1995). *Küreselleşen Dünyada Tarih Eğitiminin Amaçları Ne Olabilir*. Salih Özbaran (Yay. haz.). Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu, Bildiriler içinde (s.34-42). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Tokdemir, M. T. (2017). Tarih Eğitimi ve Değerler. İ. H. Demircioğlu ve E. Demircioğlu (Ed.), *Türkiye’de Tarih Eğitimi Araştırmaları El Kitabı* içinde (s.325-336). Ankara: Pegem.
- Turan, E.(2011). Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği. *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 1, 136-147. <http://sosyoteknik.selcuk.edu.tr/sustad/article/view/13/11> sayfasından erişilmiştir.
- Turan, R. (2016). Milli Tarih’ten Sosyal Bilgilere Türkiye’de İlköğretim Düzeyinde Tarih Öğretimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 49, 257-278. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3599>
- TÜİK. (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*. Ankara.
- TDK (t.y.). *Büyük Ünlü Uyumu*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&id=177:Buyuk-Unlu-Uyumu&catid=50:yazm-kurallar sayfasından erişilmiştir.
- TDK (t.y.). *Küçük Ünlü Uyumu*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&id=178:Kucuk-Unlu-Uyumu sayfasından erişilmiştir.
- Türk, İ. (2010). II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimcisi Satı Bey ve Coğrafya Öğretimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16 (40), 423-438. <http://dergipark.org.tr/ataunitaed/issue/2879/39706> sayfasından erişilmiştir.
- Türk, İ.C. (2017). Tanzimat Döneminde Tarih Eğitimi. Ahmet Şimşek (Ed.), *Türkiye’de Tarih Eğitimi* içinde (s. 689-713). Ankara: Pegem.

- Uzun, H. (2009). *Lise Cumhuriyet tarihi ders kitaplarında Türk- Arap ilişkileri (1923-2007)*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir
- Westheimer, J. (2006). *Politics And Patriotism In Education*. <http://www.democraticdialogue.com/DDpdfs/PoliticsAndPatriotismInEducation.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Yapıcı, G. (2006). *Dört Kültürde Tarih Öğretimi Yaklaşımı: İngiltere, Fransa, İsviçre ve Türkiye Örnekleri*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yazıcı, M. (2016). Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 209-223. DOI: 10.18069/fusbed.10221
- Yetenek, E. (2015). *27 Mayıs 1960 Darbesi'nin Tarih Eğitime Etkisi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yıldırım, T. (2014). Tarih Ders Kitaplarında “Öteki” Kurgusu: 1930’lı Yıllar Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish History Education Journal*, 3 (1), 62-89. 10.17497/tuhed.185590
- Yıldız, N. (1996). DP İktidarı (1950-1960) ve Basın. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51 (1). <http://dergipark.org.tr/ausbf/issue/31110/43075> sayfasından erişilmiştir.
- Yılmaz, H. (2017). Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları. *İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS)*, 6 (1), 87-98. <http://dergipark.org.tr/inijoss/issue/33663/428016> sayfasından erişilmiştir.
- Yılmaz, M. S., & Birbudak, T.S. (2019, Nisan). 1950-1970 Yılları Arasında Okutulan Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihi Konularının Değerlendirilmesi. Uluslararası 'Eğitimde ve Sosyal Bilimlerde Yenilikler' Sanal Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yiğittir, S., & Öcal, A. (2011). Lise Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2011 (1), 117-124. <http://dergipark.org.tr/kmusekad/issue/10216/125579> sayfasından erişilmiştir.

EKLER

ÖĞRETMEN OKULLARI KİTAPLARI

TARİH

I

T. C.
MAARİF VEKÂLETİ
YAYIN MÜDÜRLÜĞÜ
ARŞİV
KÜTÜPHANESİNE
AİTTİR

Yazarları

Niyazi AKŞİT - Emin OKTAY

İSTANBUL 1956 — MAARİF BASİMEVİ

ÖĞRETMEN OKULLARI KİTAPLARI

TARİH

II

2881

Yazarlar:

Niyazi AKŞİT - Emin OKTAY

02/02/20

İSTANBUL 1954 — MAARİF BASİMEVİ

(22)

Y. Öğ. Okulu - Müdürlüğü	
Kayıt No:	Kitap No:
1686	907.0450t

Tarih

LİSE III

YENİ VE YAKINÇAĞLAR

YAZAN:

EMİN OKTAY

Milli Eğitim Bakanlığı Başmüfettişlerinden

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla lisele-
rin üçüncü sınıfları için DERS KİTABI olarak kabul edilmiştir.

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü Arşiv Güce birisi	
Dersin No:	Kitap No:
1144	

ATLAS YAYINEVİ
NURUOSMANIYE CADDESİ — İSTANBUL

(11435n Mükerrer)

LİSE KİTAPLARI

T A R İ H

III

Yeni ve Yakınçağlar

Yazan:

NİYAZİ AKŞİT

İstanbul Eğitim Enstitüsü Tarih Öğretmeni

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyle Liselerin
III. sınıflarında ders kitabı olarak okutulması kabul edilmiştir.

Y. Öğ. Okulu Kütüphanesi	
Kayıt No	Kitap No
1769	904.075 At

İSTANBUL
REMZİ KİTABEVİ
93, Ankara Caddesi, 93

LİSE DERS KİTAPLARI

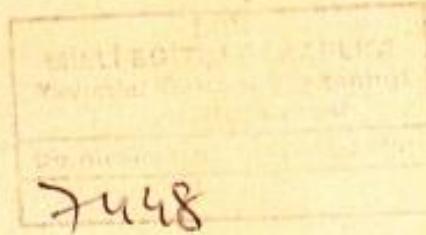
2926

TN 3109/1
K. 799 4678
05/2011

TARİH

YILMAZ ÖZTUNA

LİSE III

İkinci basılış

DEVLET KİTAPLARI

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...